

Master These Zorgethiek en Beleid

Lichamelijke resonantie ter ondersteuning van complexe jeugdzorgpraktijken

(Patel, 2024)

Karina Scholtens
Arnhem
Studentnummer: 1036955
06 – 147 26 538

karina.scholtens@hotmail.com

Master these ZEB-70
Alice Schippers & Susanne van den Hooff
Universiteit voor Humanistiek
Aantal woorden: 18.381

28 juni 2024

Inhoud

Een woord van dank.....	4
Samenvatting.....	4
Verklarende begrippenlijst.....	6
1. Probleemstelling en relevantie.....	8
1.1 Aanleiding onderzoek.....	8
1.2 Maatschappelijk probleem.....	8
1.3 Wetenschappelijk probleem.....	10
1.4 Vraagstelling.....	13
1.5 Doelstelling.....	13
2. Methode.....	14
2.1 Theoretische dataverzameling.....	14
2.2 Theoretisch kader.....	14
2.3 Empirische onderzoek benadering.....	18
2.4 Empirische onderzoeksmethode.....	19
2.5 Empirische casusdefinitie en onderzoekseenheid.....	19
2.6 Empirische dataverzameling.....	20
2.7 Empirische data-analyse.....	22
2.8 Ethische overwegingen bij empirisch onderzoek.....	23
3. Presentatie onderzoeksbevindingen.....	24
3.1 Conceptuele verkenning.....	24
3.2 Context.....	24
3.3 Opstelling gezinshuisouders: loyaliteitsconflict.....	25
3.4 Opstelling hulpverlener kamertraining: aansluiting zoeken bij jongere.....	32
3.5 Inzetbaarheid opstelling bij entrea lindenhout.....	39
3.6 Conclusie.....	40
4. Zorgethische discussie.....	44

4.1 Inleiding	44
4.2 Discussie	44
4.3 Conclusie.....	48
5. Kwaliteit, beperkingen en aanbevelingen	50
5.1 Kwaliteit.....	50
5.2 Beperkingen	50
5.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	51
Literatuur	53
Bijlagen	56
Bijlage 1. Uitnodiging.....	56
Bijlage 2. Toestemmingsformulier	58
Bijlage 3. Vragenlijst Interview	64
Bijlage 4. Voorbeeld tabel voor data-analyse.....	65

Een woord van dank

Ik prijs mij gelukkig dat ik de Master Zorgethiek en Beleid mag afronden met dit avontuur bij mijn werkgever, entrea lindenhout. Wat een cadeau om dit samen te mogen doen met de deelnemers aan dit onderzoek: mijn collega's en mijn vriendin Kim die van Utrecht naar Arnhem is gereisd om aanwezig te zijn. Toch spant Annemarie Wiersema qua reisafstand de kroon door twee keer vanuit het hoge noorden af te reizen om twee reflectiebijeenkomsten te faciliteren. Hierdoor hebben we een aangepaste vorm van een inspirerend moreel beraad uit mijn opleiding toe kunnen passen, namelijk opstelling van personen in de ruimte (V. Baur & C. Leget, persoonlijke communicatie, 1 juni 2023). Ik ben nog steeds onder de indruk van de enthousiaste wijze waarop Annemarie de bal heeft opgepakt. Toen ik haar een week vóór de eerste opstelling opbelde omdat ik opeens een vervangende opsteller zocht, reageerde zij meteen positief. Dankzij haar doortastende optreden konden beide geplande bijeenkomsten doorgaan en is het onderzoeksverslag nu klaar. Dit verslag had niet het huidige niveau behaald zonder de positieve aanmoediging en flexibele beschikbaarheid van mijn begeleider Alice Schippers om mij van inspiratie en feedback te voorzien. Ook mijn lieve vriend Marcel heeft een enorme bijdrage aan dit onderzoek geleverd door de video-opnamen van de bijeenkomsten veilig te stellen, te zorgen dat ik goed doorvoed achter de computer plaats kon nemen en door mijn overmatige enthousiasme voor komma's te temperen tijdens het meelesen.

Samenvatting

Vele onderzoeken wijzen op de noodzaak van kwaliteitsverbetering binnen de Nederlandse jeugdzorg door middel van reflectie, maar bieden geen specifiek werkzame methode hiervoor. In het onderwijs zijn positieve ervaringen opgedaan met belichaamde methoden om bewustwording te stimuleren over gedrag, overtuigingen en dynamieken in de samenwerking. Bovendien biedt reflecteren vanuit een lichamelijke benadering kansen om automatische denkwijzen en geïnternaliseerde culturele overtuigingen te vermijden. Deze voordelen van belichaamde methoden leiden tot dit onderzoek met professionals uit de praktijk over wat lichamelijke opstelling in de ruimte biedt in het reflecteren binnen gespecialiseerde jeugdzorg. Door middel van *participatory action research* is in twee bijeenkomsten samen met belanghebbenden onderzocht of lichamelijke opstelling in de ruimte passend is voor reflectie binnen de gespecialiseerde jeugdzorgpraktijk van entrea lindenhout. De ervaringen van de deelnemers wijzen op de geschiktheid van de opstellingsmethode voor reflecteren bij entrea lindenhout. Uit de analyse van deze ervaringen komen een aantal gedeelde bevindingen over de methode naar voren, namelijk:

- Het visuele overzicht in de opstelling biedt overzicht en bewustwording over rolverdeling van betrokkenen en de mogelijkheid om in te zoomen op de complexiteit van het specifieke vraagstuk.

- De lichamelijke wijze waarop men door middel van intuïtie tot inzicht komt is geschikt om bestaande denkpatronen te doorbreken en biedt ruime aandacht voor gevoelens.
- Daarnaast stelt reflectie vanuit lichamelijke beleving het gebruik van taal minder centraal en dit maakt de opstelling geschikt voor personen waarbij taal minder goed overkomt.
- Het gevoelsmatige inzicht vanuit herkenning van het opstellingsbeeld sluit goed aan bij de behoeften van de deelnemers.
- Het visuele inzicht door opstelling van het vraagstuk biedt overzicht en ruimte voor erkenning van de gevoelens van de betrokkenen bij het vraagstuk.
- Het werken met representanten tijdens de opstelling verbreedt het zicht op de kwestie door de inbreng van meerdere perspectieven op de reflectievraag.

Sommige deelnemers vragen zich af of de eigen emoties van representanten het reflectieproces negatief beïnvloeden. Alle deelnemers benoemen dat representanten uitermate geschikt zijn om een aanvullend perspectief aan te reiken in vastgelopen situaties.

Zorgethische reflectie op de bevindingen van de respondenten toont de sterke kwaliteiten van de opstellingsmethode voor reflectie, namelijk het visuele inzicht van het opstellingsbeeld dat erkenning en overzicht over de rolverdeling en de complexiteit van het vraagstuk biedt, de ruime aandacht voor gevoelens vanuit herkenning van het opstellingsbeeld, de mogelijkheid om bestaande denkpatronen te doorbreken vanuit de lichamelijke beleving van het vraagstuk, de brede inzetbaarheid van een lichamelijke methode en vanwege de verruiming van zicht op de kwestie via de inbreng van meerdere perspectieven op de reflectievraag. Deze kenmerken sluiten aan bij de verwachtingen van een geschikte reflectiemethode vanuit de overheid, het werkveld en professionals in de praktijk en maken lichamelijke opstelling in de ruimte passend voor reflectie binnen entrea lindenhout.

Verklarende begrippenlijst

Behandelaar:

Een professional die zorg levert aan een cliënt om belemmeringen in diens ontwikkeling op te heffen.

Cliënt:

Een persoon, jongere of ouder, die professionele zorg ontvangt.

Gedragswetenschapper:

Een universitair geschoolde specialist in de ontwikkeling van het kind en de interactie met zijn omgeving.

Gezinshuisouders:

Professionele opvoeders die drie tot zes kinderen fulltime een zo gewoon mogelijk thuis bieden in hun eigen huis.

Gespecialiseerde jeugdzorg:

Zorg gericht op jongeren of gezinnen met ernstige, meervoudige problemen, die de ontwikkeling van deze jongeren bedreigen. Deze hulp is alleen toegankelijk indien huisarts of gemeente deze nodig achten.

Hulpverlener kamertraining:

Een jeugdzorgwerker die jongeren ondersteunt bij het leren van vaardigheden om zelfstandig te kunnen wonen.

Jeugdzorgwerker:

Hulpverlener werkzaam binnen de jeugdzorg.

Lichamelijkheid:

Alle zintuigelijke waarnemingen, gevoelens, intuïtie, handelingen en ervaringen.

Reflectie:

Terugkijken op hoe je te werk bent gegaan en daarvan leren door verbinding te leggen tussen wat je hebt gezien, gevoeld, gedacht en gedaan.

Representant:

Een deelnemer aan de opstelling die een element uit het vraagstuk vertegenwoordigt en een positie in de ruimte inneemt om daar gebruik te maken van zijn lichaam en zintuigen om informatie op te pikken over de dynamiek van het vraagstuk.

Wijkteam consulent:

Hulpverlener van lokale gemeentelijke teams die met inwoners meedenken over oplossingen voor problemen of doorverwijzen naar gespecialiseerde zorg, indien nodig.

Zorgaanbieder:

Een organisatie die zorg levert aan hulpbehoevende cliënten met inzet van professionals.

1. Probleemstelling en relevantie

In dit eerste hoofdstuk schets ik hoe ik vanuit mijn persoonlijke ervaringen tot de doelstelling en vraagstelling van dit onderzoek ben gekomen. Mijn behoefte om de zorgkwaliteit in mijn eigen werkpraktijk te verbeteren heeft geleid tot onderzoek naar wat hier maatschappelijk en op wetenschappelijk gebied over bekend is. Deze analyse heeft geleid tot de keuze om een belichaamde reflectiemethode te onderzoeken.

1.1 Aanleiding onderzoek

Drie jaar geleden ben ik gestart met de Master Zorgethiek en Beleid vanuit de behoefte aan ideeën en voeding over taaie zorgvragen, waar ik meer in zou willen betekenen. Ook dit afstudeeronderzoek is ontstaan vanuit de behoefte om betere zorg te bieden aan kinderen en gezinnen. Na 17 jaar ervaring als gezinsbehandelaar in de gespecialiseerde jeugdzorg weet ik hoe belangrijk en ingewikkeld de samenwerking is tussen verschillende organisaties tijdens de zorg voor kwetsbare gezinnen. De schrijnende consequenties van ontoereikende hulp zie ik in mijn dagelijkse praktijk in de vorm van kinderen die voor langere tijd niet naar school gaan tot aan levensbedreigende situaties vanuit wanhoop. De behoefte om hier iets aan te veranderen is de oorsprong van dit transformatieve onderzoek.

Ik hoop dat dit onderzoek verder reikt dan een weergave van mijn leerproces en ook een daadwerkelijke opbrengst in de praktijk zal voortbrengen. Daarom heb ik in het voorjaar van 2024 contact gelegd met beleidsmedewerkers, managers en bestuurders van de organisatie waar ik werk: entrea lindenhout. Wij hebben besproken op welk onderwerp dit onderzoek zich zou moeten richten om van meerwaarde te zijn voor de organisatie. Mijn bestuurder kwam met de inspirerende suggestie om een transformatief onderzoek uit te voeren, gezien de taaiheid van veranderingen in organisaties. We hebben gezamenlijk besloten om de samenwerking tussen cliënten, behandelaars van entrea lindenhout en hulpverleners van andere organisaties onder de loep te nemen, vanwege de opdracht tot het verbeteren van de samenwerking in de Hervormingsagenda Jeugd 2023 – 2028 (Rijksoverheid, 2023, p. 11).

1.2 Maatschappelijk probleem

Het is een universeel kinderrecht op te groeien in een veilige omgeving (Kinderrechtenverdrag, 1989; European Convention on Human Rights, 2013). Wanneer ouders of andere wettelijk verantwoordelijken deze verplichting niet na (kunnen) komen, delegeert de overheid deze verantwoordelijkheid naar de jeugdzorg. Jeugdzorgprofessionals dienen ervoor te zorgen dat “kinderen gezond en veilig opgroeien, kunnen groeien naar zelfstandigheid, en zorgen dat ze voldoende zelfredzaam zijn en maatschappelijk kunnen participeren” (BPSW, 2017, pp. 5-6). De Hervormingsagenda Jeugd 2023–2028, gebaseerd op diverse onderzoeken (Rijksoverheid, 2023, p. 10), rapporteert knelpunten in deze opdracht:

Binnen de jeugdzorg is de marktwerking doorgeschoten, waardoor ... *de noodzakelijke samenwerking moeilijker is geworden* (nadruk toegevoegd)..... Tegelijkertijd schort het aan passende en beschikbare zorg voor de meest kwetsbare kinderen, bijvoorbeeld kinderen met een beschermingsmaatregel, met ernstige psychiatrische problematiek of met een beperking of chronische aandoening. (Rijksoverheid, 2023, p. 4)

En:

Na de decentralisatie in 2015 is hard gewerkt aan verbetering van de jeugdzorg *Het vond veelal plaats vanuit een benadering gericht op het individuele kind en minder op de context* (nadruk toegevoegd). Daarom zijn op dit moment verdergaande hervormingen in de jeugdzorg en in relatie met andere domeinen noodzakelijk om het stelsel van zorg en ondersteuning voor de jeugd meer in balans te brengen. (Rijksoverheid, 2023, p. 6)

Om succesvolle hervormingen te implementeren, stelt de Hervormingsagenda Jeugd tien grote opgaven (Rijksoverheid, 2023, p. 10). “Willen we slagen in de bedoeling van de agenda is samenwerking met andere domeinen onontbeerlijk” (Rijksoverheid, 2023, p. 10). De vierde opgave behandelt de samenwerking tussen lokale teams en gespecialiseerde jeugdzorg:

Jeugdigen en hun ouders moeten voor jeugdhulp laagdrempelig en dicht bij huis terecht kunnen bij stevige lokale teams die waar nodig ook zelf passende en samenhangende basishulp bieden: zowel licht als zwaarder en zowel kort als langdurig (bijvoorbeeld ook langdurige lichtere hulp). Waar nodig wordt opgeschaald naar specialistische hulp. Voor het op- en afschalen van hulp is het nodig dat lokale teams worden versterkt met *voldoende kennis van, en verbinding met, specialistische hulp* (nadruk toegevoegd). (Rijksoverheid, 2023, p. 11)

Bestuurswetenschapper Rodriguez Rivas-Stellaard (2023) analyseert de kloof tussen behoefte en aanbod binnen de jeugdzorg. Zij signaleert een zichzelf versterkend patroon van aanhoudende beleidstrategie die deze kloof in stand houdt terwijl kosten toenemen (Rodriguez Rivas-Stellaard, 2023, p. 191). Volgens haar houden cultureel bepaalde probleemdefinities en aannames over het lijden van kinderen, zichzelf in stand en worden die versterkt door overheidsbeleid. Bijvoorbeeld de aanname dat het mogelijk is om via een deskundige professional iets aan dat kind te veranderen ter verbetering van diens situatie, creëert een aanwas van specialismen daartoe. Eén van de katalysatoren van dit patroon is de financiële bekrachtiging door de overheid in de vorm van subsidieverstrekking op basis van diagnosen. De eenmaal gekozen denkrichting, bijvoorbeeld het lijden verklaren vanuit een defect of gebrek aan vaardigheden bij het individu in tegenstelling tot verklaringen vanuit een sociologische of maatschappelijke denkrichting, wordt niet meer in twijfel getrokken of aangevuld. Bij iedere hervorming worden deze denkrichtingen herhaald en deze lijken hiermee steeds vanzelfsprekender (Rodriguez Rivas-Stellaard, 2023, p. 192).

Reflectie is nodig om tot historisch bewustzijn te komen en ons vrij te maken van deze cultureel bepaalde probleemdefinities. Dit bewustzijn kan helpen om werkzame hervormingen te formuleren op basis van inzicht om te ontsnappen aan de steeds versmallende kokervisie van ingesloten aannames, die voorspelbare herhaling van teleurstellende resultaten zullen reproduceren (Rodriguez Rivas-Stellaard, 2023, p. 198). Ook Schippers (2021) signaleert een versmalling van de norm. In haar oratie beschrijft zij hoe excelleren steeds meer verwacht wordt binnen onze samenleving, waardoor steeds meer kinderen hiervan afwijken en met “een rugzakje” in de klas zitten (Schippers, 2021, p. 23). Schippers pleit dan ook voor inclusief, trans disciplinair onderzoek, waarin ruimte wordt gemaakt voor mensen met allerlei verschillende capaciteiten en manieren van communiceren door onderzoek te ontwerpen dat relationeel, interactief, kritisch, expressief communicatief, non-conventioneel en creatief is (Schippers, 2021, p. 53).

Conclusie

Zowel vanuit de overheid als vanuit wetenschappelijk onderzoek wordt gesignaleerd dat de jeugdzorg geen toereikende zorg biedt, juist niet bij de kinderen die dit het hardst nodig hebben. Als oorzaken hiervoor worden gebrek aan samenwerking, een te individuele benadering van problemen en een gebrek aan zicht op de specifieke context genoemd (Rijksoverheid, 2023, pp. 4- 6). Stellaard (2023) en Schippers (2021) belichten hoe lastig dit zichzelf reproducerend zorgsysteem bij te sturen is vanwege de onderliggende aannames en overtuigingen (Rodriguez Rivas-Stellaard, 2023, p. 192; Schippers, 2021, p. 23). Als oplossingen worden, onder andere, een verbetering van samenwerking en veelal reflectie genoemd (Rijksoverheid, 2023, pp. 10-11; Rodriguez Rivas-Stellaard, 2023, p. 198; Schippers, 2021, p. 53). Om meer zicht op denkwijzen over passende samenwerking en reflectie te krijgen, beschrijf ik in de volgende paragraaf verder wetenschappelijk onderzoek naar kwaliteitsverbetering in de jeugdzorg.

1.3 Wetenschappelijk probleem

Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar de kwaliteit van de jeugdzorg en hoe deze bevorderd kan worden. Het belang van reflectie in de praktijk en de behoefte aan verbinding tussen actoren wordt door vele onderzoeken benadrukt, vanuit zowel het perspectief van de Jeugd Geestelijke Gezondheidszorg (Servaas, 2021, p.25), de overheid (Blank et al., 2023, p. 50; Sondeijker et al., 2021, p. 6) en het jongerenwerk (Sieckelinck, 2022, p. 52).

In deze onderzoeken wordt geen handreiking gedaan hoe deze reflectie vorm te geven of hoe deze verbinding tot stand kan worden gebracht. Het advies dat het dichtst in de buurt komt van concrete verbetermaatregelen is het installeren van domein overstijgende overlegorganen om maatwerk te leveren tijdens de zorg zelf (Helderman et al., 2019, p. 28). Dit beantwoordt nog niet de vraag hoe de aanbevolen reflectie op deze hulpverleningspraktijk tot stand kan worden gebracht.

Marshall (2019, pp. 409-411) signaleert een gebrek aan een gedragen definitie van reflectie. Hij onderscheidt vier centrale thema's in professionele reflectie, namelijk cognitief,

integratief, iteratief (stelselmatige herhaling van een proces met veranderlijke waarden) en actief. Hij stelt een voorlopige definitie voor: “Reflectie is een zorgvuldig onderzoek van en samenbrengen van ideeën om tot nieuw inzicht te komen door voortdurende cycli van expressie en revaluatie.” (Marshall, 2019, p. 411). Er bestaan verschillende modellen voor reflectie in de zorgpraktijk, maar literatuuronderzoek heeft geen passende methode opgeleverd, die aan zou sluiten bij de beoogde doelstellingen van reflectie in de onderzoeken naar kwaliteitsverbetering in de jeugdzorg (Blank et al., 2023, p. 50; Rijksoverheid, 2023, pp. 4-11; Sondeijker et al., 2021, p. 6).

Op het gebied van onderwijs is wel onderzoek gedaan naar reflectie door middel van *collaborative learning* (Ferreira, 2021) en naar reflectie door middel van belichaamde systeemopstellingen (Scholtens et al., 2023; Sipman et al., 2021). Ferreira (2021, p. 1468) benadrukt het belang van het lichaam voor kennisconstructie, kennisontwikkeling en betekenisgeving om de gaten te dichten in het traditioneel cognitief georiënteerde onderzoek landschap. Door de lichamelijke ervaring als uitgangspunt te nemen voor reflectie, worden nieuwe wegen bewandeld, die de kans op het herhalen van automatische denkwijzen en geïnternaliseerde culturele overtuigingen verminderen. Daarnaast belicht zij het inclusieve karakter van lichaamsgericht leren vanwege de mogelijkheid van deelname voor minder cognitief sterke personen, zoals mensen met een (verstandelijke) beperking of kleine kinderen (Ferreira, 2021, p. 1467). Verder stelt Ferreira dat er gezocht moet worden naar methodologische benaderingen, die recht doen aan de rol van de interactie tussen lichaam en cognitie in de ontwikkeling van kennis, bijvoorbeeld door middel van fysiologische data, groepsgesprekken en video analyses (Ferreira, 2021, p.1468).

Sipman et al. (2021) brachten in hun onderzoek zulke belichaamde methoden in de praktijk. Zij onderzochten het effect van het beoefenen van meditatie en systeemopstellingen bij leraren. Deze systeemopstellingen werden gebruikt om te reflecteren op lastige situaties in de klas. Hiervoor werden matjes voor de betrokken leraar en leerling(en) op de vloer gelegd, ter illustratie van het vraagstuk. Dan namen de leraren de verschillende posities op de gelegde matjes in om te onderzoeken welke ervaringen daar bij hen opkwamen. Deze methode bracht de leraren inzicht in hun eigen gedrag en de oorsprong daarvan. De leraren rapporteerden als gevolg van deze oefeningen een vergroot bewustzijn van de klassensituaties en versterking van hun vaardigheden om passende ad-hoc beslissingen te nemen in complexe situaties (Sipman et al., 2021, pp. 168-169).

Scholtens et al. (2023) ontdekten dat lichamelijke systemische opstellingen een bijdrage kunnen leveren aan de professionele identiteitsvorming van medische studenten. Groepsoefeningen waarbij studenten lichamelijk opgesteld werden om rollen en functies in de werkpraktijk uit te beelden, brachten onbewuste overtuigingen van de studenten aan het licht en nodigde uit tot reflectie op hun eigen rol in het medische werkveld (Scholtens et al., 2023, p. 20).

Onderzoek waarbij de lichamelijke ervaring als uitgangspunt wordt genomen, lijkt veelbelovende mogelijkheden voor reflectie te bieden. Dit blijkt uit de onderzoeksresultaten over de mogelijkheden om vaste denkpatronen te doorbreken, uit de brede inzetbaarheid (Ferreira,

2021, pp. 1467-1468), uit het effect op vaardigheden om ad-hoc beslissingen te nemen in complexe situaties (Sipman et al., 2021, pp. 168-169) en uit de mogelijkheid om onbewuste overtuigingen aan het licht te brengen (Scholtens et al., 2023, p. 20). Bij het zoeken naar een passende methode om deze voordelen binnen de jeugdzorgpraktijk te benutten, stuit ik op de zorghische lichamelijke opstelling (Baur et al., 2022). In haar publicatie uit 2022 onderzoekt Baur de waarde van lichamelijke ervaringen tijdens haar opstellingen om licht te werpen op relationele behoeften en verantwoordelijkheden in institutionele contexten binnen de ouderenzorg (Baur et al., 2022). Haar opstellingen leggen eerder verborgen ervaringen bloot, zoals ervaringen van afstand en machtsstrijd versus behoefte aan verbinding in een gezamenlijk gevoeld mens-zijn (Baur et al., 2022, p. 10).

Divers onderzoek binnen onderwijs en ouderenzorg wijst op de meerwaarde van belichaamde methoden voor bewustwording over gedrag, overtuigingen en dynamieken in de samenwerking (Baur et al., 2022; Ferreira, 2021; Scholtens et al., 2023; Sipman et al., 2021). Deze opbrengsten sluiten goed aan bij de aangewezen oorzaken van de ontoereikende jeugdzorg, namelijk een gebrek aan samenwerking, een te individuele benadering van problemen en een gebrek aan zicht op de specifieke context (Rijksoverheid, 2023, pp. 4-6). Juist bewustwording van onderliggende aannames en overtuigingen is belangrijk om verandering te brengen in dit zichzelf reproducerende jeugdzorgsysteem (Stellaard, 2023; Schippers, 2021). Uit deze positieve ervaringen ontstaat mijn behoefte om te onderzoeken wat lichamelijke opstelling in de ruimte kan bieden in het reflecteren op complexe jeugdzorgpraktijken.

Conclusie

Onderzoeken naar kwaliteitsverbetering in de jeugdzorg wijzen op “investeren in samenwerking” en “reflectie” (Servaas, 2021, p. 25; Blank et al., 2023, p. 50 ; Sondeijker et al., 2021, p. 6; Sieckelinck, 2022, p. 52). Over het verbeteren van onderlinge samenwerking zijn al wel handreikingen gedaan (Helderman et al., 2019, p. 28) maar ik heb geen onderzoek gevonden naar werkzame reflectiemethoden ter verbetering van de kwaliteit van jeugdzorg.

Binnen het onderwijs en de ouderenzorg zijn positieve ervaringen opgedaan met lichamelijke opstelling in de ruimte om bewustwording te stimuleren over gedrag, overtuigingen en dynamieken in de samenwerking (Baur et al., 2022; Ferreira, 2021; Scholtens et al., 2023; Sipman et al., 2021). Bovendien wordt door Ferreira (2021, p. 1468) aangeraden om reflectiemethoden te gebruiken die de interactie tussen lichaam en cognitie benutten om de kans op het (onbewust) herhalen van automatische denkwijzen en geïnternaliseerde culturele overtuigingen te verminderen (Ferreira, 2021, p. 1468). Bewustwording over onderliggende aannames en overtuigingen is onontbeerlijk (Stellaard, 2023; Schippers, 2021) om invloed uit te oefenen op de oorzaken van de ontoereikende jeugdzorg, namelijk een gebrek aan samenwerking, een te individuele benadering van problemen en een gebrek aan zicht op de specifieke context (Rijksoverheid, 2023, pp. 4-6). Onderzoek, waarbij de lichamelijke ervaring als uitgangspunt wordt genomen in kennisontwikkeling over passende methoden voor reflectie in de jeugdzorg, kan bijdragen aan begrip van werkzame methoden om kennis te ontwikkelen in

samenwerking met anderen op een inclusievere manier dan traditioneel onderzoek dit doet (Ferreira, 2021, p. 1467). Vanuit deze overwegingen ga ik onderzoeken wat lichamelijke opstelling in de ruimte biedt in het reflecteren binnen entrea lindenhout.

1.4 Vraagstelling

Hoofdvraag:

Hoe dragen ervaringen met de reflectiemethode "lichamelijke opstelling in de ruimte" van behandelaren en andere betrokkenen bij hulpverlening vanuit entrea lindenhout bij, aan een beter begrip van passende reflectiemethoden ter verbetering van kwaliteit van zorg bij entrea lindenhout?

Deelvragen:

- Welke zorgethische inzichten over lichamelijke draging bij aan een beter zicht op werkzame methoden om te reflecteren op kwaliteit van gespecialiseerde jeugdzorg?
- Wat zijn de ervaringen van behandelaren en andere betrokkenen bij hulpverlening vanuit entrea lindenhout met reflecteren door middel van lichamelijk opstellen in de ruimte?
- Welke bijdrage leveren de ervaringen van behandelaren en andere betrokkenen met reflecteren middels een lichamelijke opstelling, in verband gebracht met (zorgethische) inzichten met betrekking tot lichamelijke draging, aan een beter begrip van passende reflectiemethoden ter verbetering van kwaliteit van zorg bij entrea lindenhout?

1.5 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om te ontdekken wat lichamelijk opstellen in de ruimte van deelnemers aan een hulpverleningsproces kan bijdragen aan een beter begrip van passende reflectiemethoden ter verbetering van kwaliteit van zorg in gespecialiseerde jeugdzorg. Deze bijdrage wordt belicht vanuit de ervaringen van deelnemers aan opstellingen over hulpverleningsprocessen op het gebied van emotioneel, sociaal en persoonlijk inzicht in patronen. Bovendien wordt onderzocht of deze leiden tot een ruimer handelingsrepertoire of verandering van ervaren invloed op de onderzochte situatie.

2. Methode

In dit tweede hoofdstuk wordt uiteengezet hoe dit onderzoek naar een passende reflectievorm binnen de gespecialiseerde jeugdzorg is uitgevoerd van het samenbrengen van de theoretische basis tot het verwerken van de data uit de praktijk.

2.1 Theoretische dataverzameling

Om zicht te krijgen op wetenschappelijke kennis over kwaliteitsverbetering van gespecialiseerde jeugdzorg in Nederland is eerst via *google scholar* en *research gate* met de zoektermen “*systematic review* gespecialiseerde jeugdzorg” en “kwaliteit” en “lichamelijkheid” en “reflectie” gezocht, zowel in het Nederlands als in het Engels, *peer-* en niet *peer-reviewed* in de periode 2019 – 2024. Alle zoektermen zijn los gebruikt en in alle mogelijke combinaties met elkaar met het voegwoord “en” ertussen. Het enige *peer-reviewed* artikel behandelde preventieve opvoedinterventies (Windhorst et al., 2019), geen gespecialiseerde jeugdzorg. Niet *peer-reviewed* artikelen raadden reflectie aan met als meest specifieke methode het “Utrechtse model”: een overlegorgaan (Helderman et al., 2019, p. 28).

Vervolgens is er wat breder naar *systematic reviews* gezocht in combinatie met “jeugdzorg” en “belichaamd” en “reflectie” of “reflectiemodel” in het Nederlands en in het Engels over dezelfde periode. Ook deze zoektermen zijn alle los van elkaar en in alle combinaties met het voegwoord “en” gebruikt. Dit bracht geen relevante resultaten op voor de jeugdzorg, maar wel een *peer-reviewed* artikel over *collaborative learning* in het onderwijs (Ferreira, 2021).

Ten slotte ben ik verder op zoek gegaan naar relevante literatuur over lichamelijke om een relevant, ondersteunend theoretisch kader voor de empirische bevindingen te formuleren. Vanuit de Master Zorgethiek en Beleid zijn diverse artikelen aangedragen, waarbij de artikelen van Baur et al., Ellingson, Hamington en Walker het meest relevant zijn voor dit onderzoek vanwege hun focus op lichamelijke. Vanuit deze artikelen is verder gezocht via de sneeuwbalmethode naar relevante literatuur over de rol van lichamelijke in onderzoek en bij reflectie. In de volgende paragraaf wordt dit theoretisch kader uitgediept.

2.2 Theoretisch kader

In deze paragraaf wordt de theoretische ondergrond gelegd voor het beantwoorden van de eerste deelvraag van dit onderzoek, namelijk “*Welke zorgethische inzichten over lichamelijke dragen bij aan een beter zicht op werkzame methoden om te reflecteren op kwaliteit van gespecialiseerde jeugdzorg?*” Voor dit onderzoek is gekozen om de lichamelijke ervaring als uitgangspunt te nemen in reflectie ter verbetering van kwaliteit van jeugdzorg bij entrea lindenhout. Deze keuze vloeit voort uit de behoefte om te ontsnappen uit vaste denkkaders, die zich vanuit historie, cultuur en politieke belangen steeds hardnekkiger manifesteren, zoals Rodriguez Rivas-Stellaard (2023, p. 192) dat beschrijft. Om werkelijk recht te doen aan de vraag

naar goede zorg, moet onderzoek meer aansluiten bij de vragen die leven in specifieke zorgsituaties met morele vraagstukken (Visse, 2023). De zorgethiek sluit goed aan bij behoeften in specifieke zorgsituaties, omdat zij gegrond is in het onderzoeken van ethische kwesties in hun particuliere context. Kenmerkend voor zorgethiek is dat ethische reflectie altijd begint bij de geleefde ervaringen van degenen die geraakt worden door een morele kwestie (De Ruiter et al, 2022, p. 15). Zorgethisch onderzoek start vanuit zorgpraktijken en stelt de menselijke ervaring, zorg en context centraal om deze vervolgens in verband te brengen met relevante theorie (Visse, 2023). Al sinds de publicatie van *“In a different voice”* (Gilligan, 1982, pp. 24-38) worden binnen de zorgethiek bestaande dogma's, zoals ideaalbeelden van autonomie, ter discussie gesteld met behulp van kritische inzichten; Gilligan (1982, pp. 24-38) verruimt het morele denkkader door te benoemen dat er meer manieren bestaan om een afweging te maken over welk handelen moreel juist is. Zij stelt de dominante overtuiging ter discussie dat vaste principes (zoals “stelen is fout”) ons handelen zouden moeten sturen door de relevantie te beschrijven van de context van het specifieke vraagstuk en door de onderlinge verbondenheid van mensen te benadrukken; Wat als de persoon in kwestie niet in staat is om binnen ons wettelijk kader aan medicijnen te komen voor een zieke, bijvoorbeeld vanwege discriminatie? En hoe zwaar weegt de zorgplicht voor mensen die van elkaar afhankelijk zijn (Gilligan, 1982, pp. 24-38)? Zorg, kwetsbaarheid en onderlinge afhankelijkheid kunnen een ander licht werpen op wat juist is en wat niet. Perspectieven vanuit zorg, kwetsbaarheid en afhankelijkheid bieden zo een tegenwicht aan dominante dogma's zoals bijvoorbeeld ideaalbeelden van zelfredzaamheid in onze neoliberale samenleving.

Ook Walker (1993) laat een tegengesteld geluid horen aan vaste principes als leidraad voor ons moreel handelen. Zij pleit al in 1993 voor het creëren van interdisciplinaire ruimte voor reflectie en morele afwegingen binnen instituties. Walker ziet daarbij de rol van de ethicus veranderen van expert naar facilitator of mediator, die bij een vraagstuk in een specifieke, concrete praktijksituatie het afwegingsproces begeleidt naar een passend antwoord. Naast inhoudelijke kennis, voelt deze mediator ook aan wat de juiste plek is om interdisciplinair te reflecteren en bezit zij de vaardigheden om deze plek te structureren en cultiveren tot een vast onderdeel van de zorgpraktijk, waarin altijd nieuwe morele vragen op zullen doemen (Walker, 1993, pp. 39-40).

De Utrechtse zorgethiek stelt een aantal kritische inzichten centraal in haar onderzoek, namelijk inzichten rond relationaliteit, contextualiteit, affectiviteit, zorgpraktijken, kwetsbaarheid, macht en positie, lichamelijke en betekenisgeving (zorgethiek.nu, 2015, p. 1). Zorgethisch onderzoek brengt deze kritische inzichten in verband met onderzoek data uit zorgpraktijken (Visse, 2023). Deze gerichtheid op, onder andere, kritische inzichten vanuit lichamelijke, maakt de Utrechtse zorgethiek uitermate geschikt als theoretische lens voor dit onderzoek. Ik vervolg deze paragraaf met het schetsen van het theoretisch denkkader van dit onderzoek door een aantal relevante zorgethische denkers te behandelen en hun visie op lichamelijke.

Ellingson (2006, pp. 298-299) belicht het belang van lichamelijke ervaring van de onderzoeker tijdens kwalitatief onderzoek, de invloed van alle zintuigen van de onderzoeker op de onderzoeksresultaten en hoe deze beleving stelselmatig lijkt te ontbreken in onderzoeksverslagen. Zij pleit voor korte beschrijvingen van ervaringen van de onderzoeker in het onderzoeksverslag om de data beter te kunnen plaatsen. Daarnaast bepaalt ons lichaam in welke culturele categorieën wij ingedeeld worden door anderen, zoals gender, mate van gezondheid, leeftijd en kleur, die allen hun invloed hebben op de interactie tussen mensen en daarmee op het onderzoeksproces (*Ellingson*, 2006, pp. 303-305). Volgens haar zouden onderzoekers niet moeten pretenderen objectief te zijn, maar juist hun subjectiviteit moeten toelichten, zodat de onderzoeksresultaten in hun context begrepen kunnen worden (*Ellingson*, 2006, pp. 307-308).

Hamington (2012a, p. 34) beschrijft zorg als een actief afstemmingsproces tussen lichamen. Zorg manifesteert zich via handen, woorden, gezichtsuitdrukkingen en met behulp van onze geest en ons inlevingsvermogen. Omdat zorg altijd een lichamelijke activiteit is, is het zo belangrijk om de lichamelijke ervaring te betrekken bij morele afwegingen in hulpverlening (*Hamington*, 2012a, p. 35). Bij morele ontwikkeling is het van belang om te reflecteren op zowel het cognitieve als het fysieke element (*Hamington*, 2012a, p. 35). Volgens *Hamington* (2012b, p. 59) bevat ons lichaam meer kennis dan ons bewuste intellect. Dit merken wij bijvoorbeeld bij routinematige handelingen vanuit ons spiergeheugen. Zo kunnen wij routinematig autorijden, zonder hier bewust over na te denken, zoals wij ook veel zorghandelingen vanuit ons onderbewuste uitvoeren (*Hamington*, 2012b, p. 59). Daarnaast benoemt *Hamington* (2012b, p. 60) lichamelijke kennis als basis voor empathie; Door onze eigen ervaringen van “vallen”, kunnen we ons voorstellen hoe iemand zich voelt wanneer hij valt. Verbeelding stelt ons in staat om ons in anderen te verplaatsen en een voorstelling te maken van diens zorgbehoefte. *Hamington* (2012b, p. 65) stelt dat morele groei voortkomt uit het toepassen van verbeelding bij gestructureerde lichamelijke ervaringen tijdens het zoeken naar de moreel juiste handeling in die specifieke situatie. Zorgvaardigheden worden ontwikkeld in lichamelijke ervaringen en kunnen met verbeeldingskracht (in attente, respectvolle afstemming met de ander) toegepast worden in nieuwe situaties (*Hamington*, 2012b, p. 65).

Ook *Baur* (2017, 485-492) benadrukt het belang van aandacht voor lichamelijke kennis binnen de zorgpraktijk. Zij doet dit vanuit de overtuiging dat emoties inherent zijn aan zorg en dat deze emoties op een professionele manier gehanteerd moeten worden, vooral in stressvolle situaties (*Baur et al.*, 2017, p. 485). Emoties beïnvloeden ons handelen en daarom is het belangrijk om ruimte te nemen om te reflecteren op emotionele ervaringen, morele intuïtie en relationele verantwoordelijkheden (*Baur et al.*, 2017, pp. 485-491). Deze ruimte om te reflecteren is noodzakelijk om goede zorg te kunnen bieden en kan gecreëerd worden binnen moreel beraad, waarbij resoneren middels een lichamelijke opstelling in de ruimte een geschikte vorm is (*Baur et al.*, 2017, pp. 491-492). Om tot morele ontwikkeling te komen is het belangrijk dat de gekozen reflectievorm aansluit bij onze lichamelijke kennis, bij onze relationele verbondenheid en is het van belang om een vorm te kiezen, die onze creativiteit aanspreekt (*Baur*

et al., 2017, pp. 491-492). Baur benadrukt ook het belang van transformatief onderzoek om door middel van onderlinge afstemming, begrip en inclusie tot kwaliteitsverbetering in de zorg te komen (Baur et al., 2017, pp. 491-492). In haar publicatie uit 2022 werkt Baur dit zorgethische beraad door middel van opstelling van representanten uit. Representanten zijn deelnemers aan de opstelling die in de ruimte een positie innemen om een element uit het vraagstuk te vertegenwoordigen. Op deze plek delen zij hun ervaringen vanuit resonantie met wie of wat zij uit het vraagstuk representeren. Vaak ontstaat er op die plek ook de behoefte om een bepaalde beweging te maken. Het stilstaan bij lichamelijke sensaties en impulsen in plaats van direct te handelen, biedt ruimte aan meerdere perspectieven en geeft keuzeruimte voordat ons ratio ons denken en handelen in vastgeroeste patronen leidt (Tops, 2017, p. 37). Zo kan het verwoorden en beschouwen van natuurlijke handelingsimpulsen veel inzicht opleveren over mogelijke, creatieve vervolgstappen. De zorgethische lichamelijke opstelling van Baur et al. (2022, p. 4) begint zich hiermee af te tekenen als een passende reflectiemethode binnen professionele zorg. Deze methode wordt hier specifiek beschreven:

Stappen Zorgethische lichamelijke opstelling:

- Stap 1. (10 minuten) * Introductie van de centrale vraag: Hoe ervaren medewerkers in deze organisatie hun zorgverantwoordelijkheid en hoe zien zij deze ten opzichte van elkaar? De facilitator noteert op een flip-over wie betrokken is bij de zorgverlening in deze organisatie.
- Stap 2. (10 minuten) * Geleide meditatie om het lichaamsbewustzijn te stimuleren. Bijvoorbeeld een body-scan, aandacht bij de ademhaling brengen, bij het contact van de voeten met de vloer en het lichaam schudden om spanning los te laten.
- Stap 3. (45 minuten) *Opstelling: Eén deelnemer wordt uitgenodigd om de opstelling te creëren en kiest wie opgesteld worden als representanten van welke betrokkenen. De facilitator vraagt regelmatig wat de representant lichamenlijk en emotioneel ervaart op diens positie en of diens positie gevoelsmatig nog klopt.
- Stap 4. (45 minuten) * Opstelling van de “ideale situatie”: De representanten wordt gevraagd om hun gewenste positie in deze situatie in te nemen. Deze stap dient om te reflecteren op wat deelnemers verstaan onder “goede zorg” en welke waarden zij hierin terug willen zien.
- Stap 5 (30 minuten) *Reflectie in dialoog: Deelnemers wisselen met elkaar uit wat ze ervaren hebben tijdens de opstelling. De facilitator ondersteunt dit gesprek met verdiepende vragen; Wat zag je? Wat brengt de opstelling?

In het onderzoek van Baur (2022) is deze methode toegepast binnen de ouderenzorg en werd duidelijk welke posities men ten opzichte van elkaar innam en hoe men vanuit die positie

afstand en nabijheid ervoer. Uit de situatie in dit onderzoek kwam een duidelijke behoefte aan verbetering van communicatie en toename van verbinding naar voren. De aanwezigen hadden allen een behoefte om gezien te worden in hun bijdrage aan de organisatie en daarvoor erkend te worden. Het delen van emoties die opkwamen en het delen van bijbehorende behoeften, die zichtbaar werden tijdens de opstelling, bracht verbinding en begrip tot stand tussen de deelnemers. De opstelling bracht ook aan het licht hoe de deelnemers macht en onmacht ten opzichte van elkaar ervoeren. Door deze perspectieven met elkaar te delen, ontstond er een bewustwording over de onderlinge afhankelijkheid en de kwetsbaarheid van een ieder in diens positie. De opstelling bleek ook een veilige situatie te zijn om met elkaar te delen, waar medewerkers eerder terughoudend waren in het delen van ervaringen met collega's in andere hiërarchische posities. Het delen van deze ervaringen en emoties waren een vruchtbare weg naar bewustwording over onderliggende waarden onder deze emoties en naar het omzetten van conflicten naar kansen om binnen de organisatie van elkaar te leren en samen te ontwikkelen (Baur et al., 2022, pp. 6-8). Baur (2022, p. 11) pleit voor verder onderzoek naar en ontwikkeling van moreel beraad door middel van lichamelijke opstelling.

Conclusie

Zorg bestaat uit lichamelijk handelen en staat onder invloed van onze gedachten, emoties, lichamelijke ervaringen, posities en gesteldheid (Hamington, 2012a, 2012b; Walker, 1993; Baur et al., 2017, 2022). Verbeeldingskracht en creativiteit helpen bij het zoeken naar wegen tot het moreel juiste en tot goede zorg (Hamington, 2012a, 2012b). Het zorgethisch beraad door middel van lichamelijke opstelling in de ruimte biedt de mogelijkheid om toegang te verlenen tot deze emotionele en lichamelijke kennis door middel van resonantie met de ander tijdens het "innemen van diens (letterlijke) positie" (Baur et al., 2022). Deze methode biedt de ruimte om te reflecteren op ervaringen van emoties, posities en waarden van betrokkenen bij een zorgproces, wat kan leiden tot bewustwording van onderliggende waarden en mogelijkheden om tot morele groei en ontwikkeling te komen (Baur et al., 2022). Hieruit blijkt dat het zorgethisch beraad van Baur (2022) als uitgangspunt genomen kan worden in het zoeken naar passende reflectie ter verbetering van de kwaliteit van zorg bij entrea lindenhout, waarbij het van belang is om de ervaringen van de deelnemers in kaart te brengen.

2.3 Empirische onderzoek benadering

Om te verhelderen hoe de ervaringen van de deelnemers aan de opstellingen in kaart worden gebracht vervolg ik met een toelichting op de gekozen onderzoek benadering. Deze benadering valt onder het zorgethisch perspectief te scharen vanwege de dialectiek tussen zorgethische theorieën en empirie (Leget et al, 2019, p. 6) met de nadruk op diepgaand begrijpen vanuit de praktijk, ook wel benoemd als *epistemology of understandings* (Walker, 1989, pp. 15-26). Walker bedoelt met *epistemology of understandings* dat het belangrijk is om via goede communicatie door toegewijde aandacht voor het verhaal en de unieke context van een persoon of situatie tot begrip te komen en zoveel mogelijk aannames over universeel gedefinieerde

waarden en verschijnselen te vermijden. Deze aannames hebben vaak een onderdrukkend of vervormend karakter, omdat ze ontstaan zijn vanuit het perspectief van de machthebbers uit een andere periode en diens context (Walker, 1989, pp. 15-26). Het onderzoek van deze jeugdzorgpraktijk gebeurt vanuit een sociaal constructivistisch paradigma, dat uitgaat van een werkelijkheid als sociaal construct van meerdere, gelijkwaardige werkelijkheden, die tegelijkertijd naast elkaar bestaan. Juist deze verschillende perspectieven worden in dit onderzoek centraal gesteld en in verband gebracht.

2.4 Empirische onderzoeksmethode

Vanuit het sociaal constructivistisch paradigma is gekozen voor de methode *participatory action research* (PAR). Deze werkwijze kenmerkt zich door de integratie van ervaringskennis met theorie vanuit de behoefte van de belanghebbenden, die deelnemen aan het onderzoek en de methode mede bepalen (Baur, 2016). Deze invloed van deelnemers op de methode sluit aan bij de doelstelling van dit onderzoek om meer zicht te krijgen op passende reflectiemethoden in de jeugdzorgpraktijk. Startpunt voor het onderzoek is de zorgethische lichamelijke opstelling (Baur et al., 2022, p. 4). Vervolgens is met de deelnemers besloten in welke vorm de opstelling wordt toegepast en wie er uitgenodigd worden om daar gezamenlijk op te reflecteren.

Vanwege de complexiteit van het onderwerp en de beperking om dit onderzoek binnen vijf maanden af te ronden, heb ik gekozen voor een *case study* van twee opstellingen. Meerdere opstellingen organiseren en analyseren zou te arbeidsintensief zijn en één opstellingstraject is te kwetsbaar voor uitval van deelnemers gedurende het onderzoeksproces. Daarom is er gekozen voor twee opstellingen over reflectievragen van behandelaren bij entrea lindenhout. Kenmerkend voor een *case study* is dat er een specifiek, afgebakend onderwerp met volle aandacht wordt onderzocht om deze zo goed mogelijk te doorgronden (Stake, 1995, p. 2). Door middel van het analyseren van de ervaringen met de opstellingen uit dit onderzoek wordt getracht meer licht te werpen op de bruikbaarheid van deze methode voor de gespecialiseerde jeugdzorgpraktijk. Daarmee kunnen we deze *case study* instrumenteel noemen, aangezien de ervaringen uit deze twee opstelling gebruikt worden om informatie te verzamelen voor verder gebruik van opstelling voor reflectie (Stake, 1995, p. 3).

2.5 Empirische casusdefinitie en onderzoekseenheid

Voor dit onderzoek zijn behandelaren uitgenodigd van entrea lindenhout, een jeugdzorgaanbieder in midden Nederland, en diens samenwerkingspartners die door middel van een opstelling willen reflecteren op een vraagstuk uit hun praktijk. Hiermee zijn de deelnemers aan deze opstelling de onderzoekseenheid. Juist om verschillende perspectieven met elkaar te verbinden over passende werkmethoden zijn niet alleen de behandelaren van entrea lindenhout en diens samenwerkingspartners de respondenten van dit onderzoek, maar ook medewerkers uit andere lagen van de organisatie zijn uitgenodigd voor deelname. Zonder direct betrokken te zijn bij het vraagstuk kunnen ook zij een bijdrage leveren door aan de opstelling deel te nemen als

representant. Deze representant is een vrijwilliger, die in de reflectieoefening de plek van een betrokkene inneemt en deelt wat er op die plek ervaren wordt. Juist door vanuit zoveel mogelijk verschillende invalshoeken ervaringen met deze reflectiemethode op te doen, kan deze optimaal in beeld worden gebracht. Daarom is de uitnodiging voor dit onderzoek verspreid in verschillende lagen van de organisatie en bij regionale lokale teams vanuit de gemeente, aangezien zij een belangrijke samenwerkingspartner van entrea lindenhout zijn. Deze teams zijn het eerste aanspreekpunt voor hulpbehoevende gezinnen en verwijzen hen naar zorgaanbieders, indien nodig. Het betrekken van meerdere samenwerkingspartners uit de werkpraktijk beoogt niet alleen het zo breed mogelijk verzamelen van informatie vanuit verschillende perspectieven op deze reflectiemethode, maar ook te onderzoeken wat een gezamenlijke reflectie kan betekenen in de samenwerking tussen verschillende organisaties.

2.6 Empirische dataverzameling

In deze paragraaf wordt beschreven hoe de data in het bevindingenhoofdstuk tijdens de verschillende onderzoeksfasen vergaard zijn. Tijdens het gehele proces van het onderzoek heb ik een logboek bijgehouden om eerste indrukken, treffende uitspraken en beslissingen vast te leggen en hier op te reflecteren. De goedkeuring van mijn onderzoeksvorstel was het startsein voor het uitnodigen van deelnemers aan dit onderzoek.

De eerste fase van de dataverzameling bestaat uit het werven van respondenten. In eerste instantie heb ik, vanwege het praktische voordeel van een geringe reisafstand, in mijn eigen werkgebied geworven naar behandelaren met een reflectievraag en naar vrijwilligers om te representeren. Deze vrijwilligers kunnen tijdens de opstelling personen of kenmerken van het reflectievraagstuk vertegenwoordigen. Toen ik na een maand nog geen aanmeldingen voor een opstelling had ontvangen, is het zoekgebied uitgebreid om respondenten te vinden en dit onderzoek op tijd af te kunnen ronden. Uitbreiding van het zoekgebied bracht vier reflectievragen, waarvan de eerste twee geselecteerd zijn voor deelname aan het onderzoek. Bijkomend voordeel van aanmeldingen uit een aangrenzend werkgebied is dat de onderzoeker niet bekend is met deze behandelaren, waardoor er geen bestaande relaties zijn die onbewust het onderzoek beïnvloeden. Met de deelnemende behandelaren is besproken welke betrokkenen zij uit willen nodigen om gezamenlijk op hun vraagstuk te reflecteren. Daarna zijn afspraken gepland voor kennismaking met de opsteller (voor verdere toelichting zie paragraaf 2.8), voor de opstelling zelf en voor de groepsinterviews over de opstellingen twee weken na de bijeenkomst. Omdat de opstelling een gevoelsmatige ervaring is, wordt er twee weken tijd gelaten tussen de bijeenkomst en het interviewen van de betrokkenen over hun ervaringen. Zo krijgen zij de tijd om de belevenissen te verwerken en eventuele uitwerkingen van de opstelling te kunnen observeren.

De tweede fase van de dataverzameling omvat het organiseren en voorbereiden van de opstellingen. Opsteller en onderzoeker hebben samen het programma van de bijeenkomsten samengesteld. Vervolgens zijn alle deelnemers aan de opstelling geïnformeerd over de werkwijze en het programma van de ochtend (bijlage 1). De opstelling vindt plaats in een

gymzaal waar alleen op binnenschoenen of sokken gelopen mag worden om de vloer te beschermen. Bijkomend voordeel is dat iedereen op “gelijke voet” komt te staan aangezien hakken niet zijn toegestaan en alleen al de handeling van schoenen-uittrekken de deelnemers uit hun vaste routines haalt. Tijdens de kennismaking van de behandelaren met de opsteller voorafgaand aan de bijeenkomst is de achtergrond van de reflectievraag besproken, zodat de opsteller haar aanpak hierop af kan stemmen en de reflectievraag in kan leiden tijdens de opstelling.

Fase drie van de dataverzameling is het daadwerkelijk uitvoeren van de opstellingen. De bijeenkomsten starten met herhaling van uitleg over het onderzoek en het tekenen van de toestemmingsformulieren (bijlage 2). De opstellingen en de groepsinterviews over de opstellingen worden gefilmd om achteraf geanalyseerd te kunnen worden door de onderzoeker. De deelnemers tekenen de toestemmingsformulieren met schriftelijke informatie over het onderzoek, afspraken over opslag van data en rechten van de deelnemers, bijvoorbeeld om te allen tijde deelname aan het onderzoek te kunnen staken. Bovendien stemmen deelnemers via het toestemmingsformulier in met de afspraak dat er geen namen genoemd worden van betrokkenen, die niet aanwezig zijn bij de bijeenkomst. Buiten de bijeenkomst, mag men alleen de eigen ervaring met de opstelling delen om de privacy van de betrokkenen te beschermen.

Zodra de formulieren ondertekend zijn, volgt er een kennismakingsronde met daarna een geleide meditatie om de aandacht van de deelnemers naar binnen te richten op hun lichaam. Na dit rustige startpunt licht de opsteller de reflectievraag toe en worden er nog wat laatste punten toegelicht door de vraagstellers. Aansluitend biedt de opsteller drie mogelijke vormen van opstellen aan. De vraagstellers besluiten met welke vorm zij willen starten en kiezen personen uit de aanwezige vrijwilligers als vertegenwoordigers van betrokkenen uit het vraagstuk. Deze representanten worden één voor één uitgenodigd om een plek in de ruimte te kiezen. Op deze positie delen zij hun ervaringen vanuit resonantie met wie of wat zij uit het vraagstuk vertegenwoordigen.

De opsteller controleert regelmatig of de opstelling aansluit bij de behoefte van de vraagstellers door hen te vragen ‘of de film klopt’. Als het onderzoeken van ervaringen van representanten op verschillende posities geen nieuwe informatie meer oplevert, nodigt de opsteller de vraagstellers uit om de posities van hun representanten in te nemen. Op deze plek worden zij aangemoedigd om zinnen uit te spreken, die aansluiten bij de inzichten uit de opstelling. In beide bijeenkomsten worden er twee vormen van opstelling onderzocht, die in het bevindingenhoofdstuk inhoudelijk worden beschreven. De vraagstellers worden uitgenodigd om een foto van de opstelling te laten maken om het opstellingsbeeld achteraf terug te kunnen zien. Na een korte uitwisseling over de indrukken en de ervaringen tijdens de opstelling wordt de bijeenkomst gezamenlijk afgesloten.

Het interviewen van de deelnemers over hun ervaringen met deze reflectiemethode vindt plaats tijdens de vierde fase van de dataverzameling. Daartoe heb ik een vragenlijst (bijlage 3) opgesteld over de ervaringen, over de inzichten, over de uitwerking van de opstelling op de deelnemer en hun mening over de inzetbaarheid van opstellingen binnen entrea lindenhout. Na

het uitwerken van de video-opnamen van de opstellingen heb ik een beschrijving van het opstellingsproces gemaakt. Aan de hand van observaties uit deze video-opnamen en vanuit het logboek, zijn de interviewvragen aangevuld. De vraagstellers en hun collega's die bij de opstelling aanwezig waren, zijn gezamenlijk geïnterviewd aan de hand van deze vragenlijst (bijlage 3) om te kunnen onderzoeken wat het gezamenlijk reflecteren heeft opgeleverd in de samenwerking van het behandelteam. De ervaringen van de representanten zijn ook in kaart gebracht door hen dezelfde vragenlijst telefonisch voor te leggen, voor zover van toepassing. Deze vragen fungeerden als kapstok voor de gesprekken, waarbij ik doorgevraagd heb op de antwoorden om een zo compleet mogelijk beeld van de ervaringen van de deelnemers te vormen. De data vanuit de video-opnamen en de telefonische interviews met de representanten zijn verwerkt in de analyse ter beantwoording van de onderzoeksvragen. In de volgende paragraaf wordt toegelicht welke methode hierbij is toegepast.

2.7 Empirische data-analyse

Dataverzameling en data-analyse lopen in cycli in elkaar over. Zo zijn de videobeelden getranscribeerd en visueel geanalyseerd in een tabel volgens de methode van McNaughton (2009). In de tabel is op basis van de gesproken tekst (eerste kolom) en beschrijving van handelingen (tweede kolom) een representatieve code in de derde kolom geformuleerd (bijlage 4). Deze codes heb ik gebruikt om een beschrijving van de opstelling te maken die ter beoordeling aan de deelnemers is voorgelegd. Nadat hun reacties verwerkt zijn en de deelnemers zich herkennen in de beschrijving, is deze beschrijving weer gecodeerd om tot centrale thema's te komen (Creswell, 2007, pp. 210-211) ter beantwoording van de deelvraag "*Wat zijn de ervaringen van behandelaren en andere betrokkenen bij hulpverlening vanuit entrea lindenhout met reflecteren door middel van lichamelijk opstellen in de ruimte?*". Vervolgens zijn deze thema's in verband gebracht met zorgethische inzichten uit het theoretisch kader en is vanuit het perspectief van drie belanghebbende partijen de gepastheid van de opstellingsmethode beoordeeld. Deze partijen zijn de overheid, het werkveld en de professionals in de praktijk. Vanuit het oogpunt van deze partijen zijn de derde deelvraag en de hoofdvraag beantwoord in hoofdstuk vier.

In hoofdstuk vijf over de kwaliteit, beperkingen en aanbevelingen voor vervolgonderzoek beschrijf ik mijn achtergrond, betrokkenheid en de invloed daarvan op mijn rol als onderzoeker. Door middel van reflectie (*reflexivity*) op mijn eigen positie, veronderstellingen, emoties, werkervaring en onderzoekservaring probeer ik de interne validiteit, oftewel de geloofwaardigheid van dit onderzoek te versterken (Creswell, 2007, pp. 178-180). In de volgende paragraaf wordt toegelicht welke voorzorgsmaatregelen genomen zijn om dit onderzoek correct en ethisch verantwoord uit te voeren.

2.8 Ethische overwegingen bij empirisch onderzoek

Tijdens het uitvoeren van dit onderzoek is nadrukkelijk gestreefd naar integriteit zoals beschreven in de Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit (KNAW et al., 2018). De hierin benoemde leidende principes van eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid zijn continu overstijgend aanwezig, niet alleen bij de gehanteerde methodologie, maar ook tijdens alle fasen van dit onderzoek.

Het participatieve karakter van dit onderzoek creëert onvoorspelbaarheid. Dit maakt het benoemen van rechten en werkwijze nog belangrijker dan gebruikelijk en daarom zijn deze herhaaldelijk mondeling en schriftelijk aan de deelnemers bekend gemaakt. Een ander aspect wat de respondenten van dit onderzoek kwetsbaar maakt, is dat de opstelling zaken behandelt die de deelnemers aan het hart gaan. Deze betrokkenheid bij het vraagstuk maakt hen ook afhankelijk van elkaar en van de keuzes van het aanwezige behandelteam. Hoewel er binnen de opstelling juist naar gestreefd wordt om alle perspectieven gelijkwaardig aan bod te laten komen, zijn deze kwetsbaarheden en afhankelijkheden ook aanwezig tijdens het opstellen en is zorgvuldige aandacht voor de veiligheid van de deelnemers geboden. Voor het creëren van veiligheid is in het toestemmingsformulier opgenomen wat er van deelnemers wordt verwacht in het vertrouwelijk omgaan met de gedeelde informatie tijdens de opstelling en is er gekozen om te werken met een goed gekwalificeerde opsteller.

Om de veiligheid van dit onderzoeksproces zoveel mogelijk te waarborgen is een opsteller aangetrokken met ruime ervaring in het werken met opstellingen. Met behulp van haar expertise zijn de reflectiebijeenkomsten professioneel vormgegeven en de belangen van alle deelnemers centraal gesteld. Bij het vormgeven van de reflectiebijeenkomsten put zij uit diverse opleidingen tot het faciliteren van opstellingen. Deze opleidingen heeft zij afgerond aan het Bert Hellinger Instituut, een gerenommeerd opleider in systemisch fenomenologisch werk.

Ten slotte is toestemming aangevraagd bij de Ethische toetsingscommissie en is er een datamanagementplan opgesteld over het zorgvuldig opslaan van de gegevens binnen dit onderzoek.

3. Presentatie onderzoeksbevindingen

Dit resultatenhoofdstuk start met een korte terugblik op het theoretisch kader van dit onderzoek. Vervolgens wordt de context geschetst waarin deze reflectiemethode is toegepast, gevolgd door een beschrijving van de opstellingen om toe te werken naar de bevindingen van de deelnemers en de conclusies die hieruit getrokken kunnen worden over de tweede deelvraag: *Wat zijn de ervaringen van behandelaren en andere betrokkenen bij hulpverlening vanuit entrea lindenhout met reflecteren door middel van lichamenlijk opstellen in de ruimte?*

3.1 Conceptuele verkenning

De theoretische verkenning van passende reflectievormen binnen gespecialiseerde jeugdzorg heeft geleid tot de keuze om de lichamenlijke methode van opstelling in de ruimte te onderzoeken met de zorgethische lichamenlijke opstelling (Baur et al., 2022, p. 4) als uitgangspunt. Deze keuze voor een lichamenlijke focus komt voort uit de centrale rol die het lichaam speelt in zorg. Zorg wordt verleend door middel van handelingen en met behulp van onze gezichtsuitdrukkingen, ons inlevingsvermogen en onze woorden (Hamington, 2012a, p. 34). Veel van deze handelingen worden onbewust vanuit ons spiergeheugen uitgevoerd (Hamington, 2012b, p. 59). Deze lichamenlijke focus is ook gekozen vanwege de oorsprong van empathie in onze eigen lichamenlijke ervaringen (Hamington, 2012b, p. 60) en de belangrijke rol die empathie speelt in de hulpverlening. Bovendien beïnvloeden emoties ons handelen en daarom is het belangrijk om bij reflectie aandacht te besteden aan emotionele ervaringen, morele intuïtie en relationele verantwoordelijkheden (Baur et al., 2017, pp. 485-492). Vanuit deze overwegingen gebruik ik de term lichamenlijkheid voor alle zintuigelijke waarnemingen, gevoelens, intuïtie, handelingen en ervaringen van de deelnemers aan dit onderzoek. Deze ervaringen van behandelaren binnen de gespecialiseerde jeugdzorg met de opstelling als reflectiemethode staan centraal in dit hoofdstuk.

3.2 Context

De opstellingen zijn georganiseerd bij entrea lindenhout, een jeugdzorgaanbieder in midden Nederland. Deze organisatie biedt begeleiding en behandeling aan jongeren en gezinnen met complexe problemen. Deze zorg kan bijvoorbeeld bestaan uit onderzoek, therapie, behandeling thuis of in behandelgroepen voor overdag. Als een kind niet meer thuis kan blijven wonen, begeleidt entrea lindenhout de zorg bij een pleeggezin of gezinshuis. Soms verblijft een kind een periode intern bij entrea lindenhout wanneer behandeling in een woongroep nodig is.

Reflectie is een vast onderdeel van de werkpraktijk bij deze zorgaanbieder en verplicht voor de beroepsregistratie van deze behandelaren. De reflectievragen voor de opstellingen binnen dit onderzoek komen van gezinshuishouders en van een hulpverlener van de kamertraining. Gezinshuishouders zijn professionele opvoeders die drie tot zes kinderen fulltime een zo gewoon mogelijk thuis bieden in hun eigen huis. Entrea lindenhout ondersteunt deze

gezinshuisouders in hun opvoedtaak met de expertise van een gedragswetenschapper en met begeleiding van een jeugdzorgwerker.

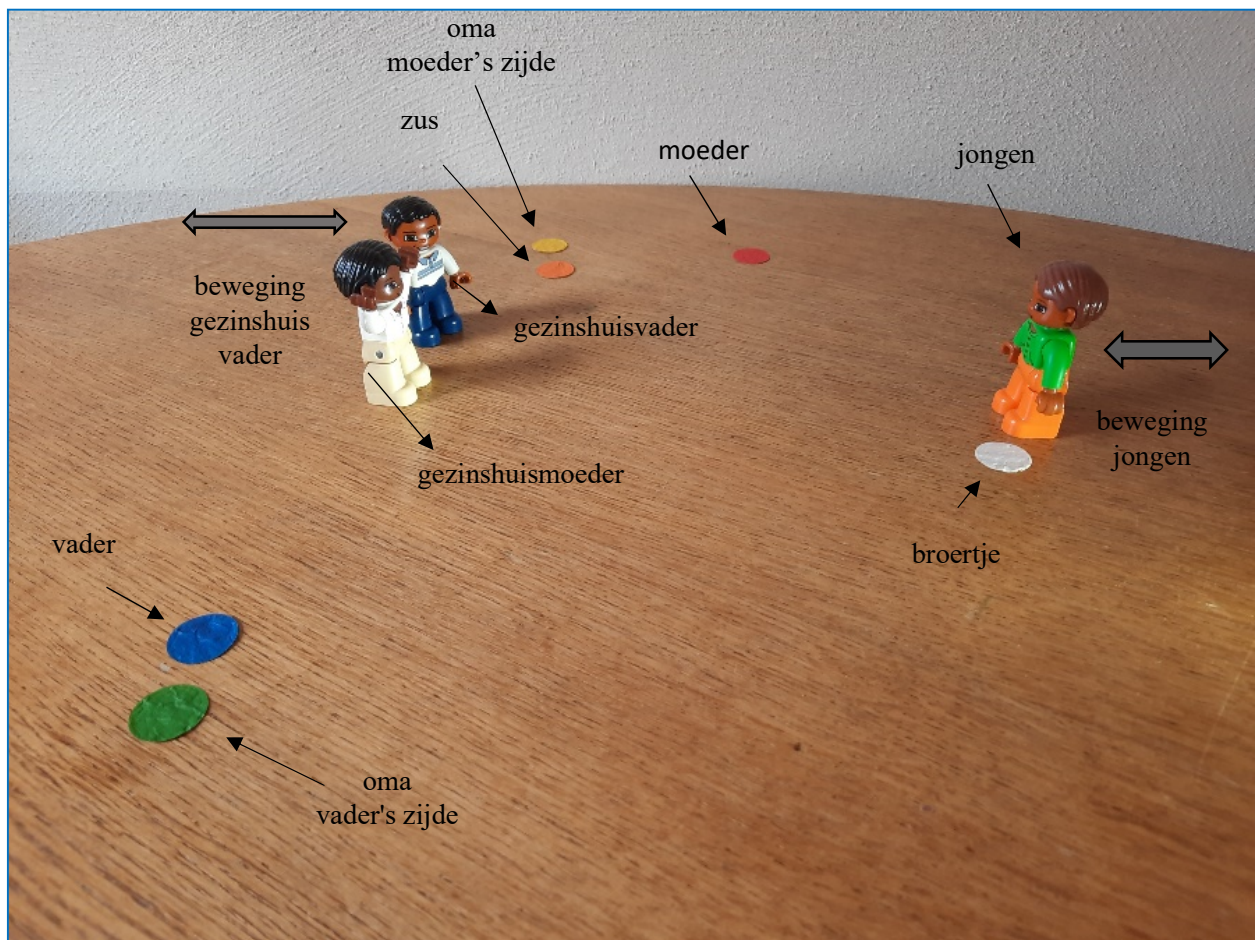
Kamertraining is begeleiding van jongeren van 17 tot 21 jaar, die moeite hebben met zelfstandig wonen en daarin onvoldoende steun uit hun eigen omgeving ervaren. Een hulpverlener ondersteunt bij praktische zaken, kan meegaan naar afspraken of vaardigheden met hen oefenen om goed voor zichzelf te leren zorgen. De opstellingen over de reflectievragen van deze behandelaren worden in de volgende paragrafen beschreven.

3.3 Opstelling gezinshuisouders: loyaliteitsconflict

Gezinshuisouders zorgen een aantal jaren voor een jongen, waarvan door de rechter besloten is dat hij niet meer bij zijn biologische familie kan wonen. Een voogd heeft het gezag over deze jongen van zijn biologische ouders overgenomen en houdt toezicht op zijn verzorging en opvoeding. Het contact tussen de jongen, zijn biologische familie en gezinshuisouders verloopt moeizaam. Daarom wordt het contact tussen de jongen en zijn biologische moeder begeleid door een hulpverlener vanuit een andere zorgaanbieder. In de opstelling willen gezinshuisouders reflecteren op de vraag hoe zij vorm kunnen geven aan hun rol ter ondersteuning van deze jongen die klem zit tussen de loyaliteit naar zijn biologische familie en naar zijn gezinshuisouders. Dit is de centrale vraag voor de opstellingen.

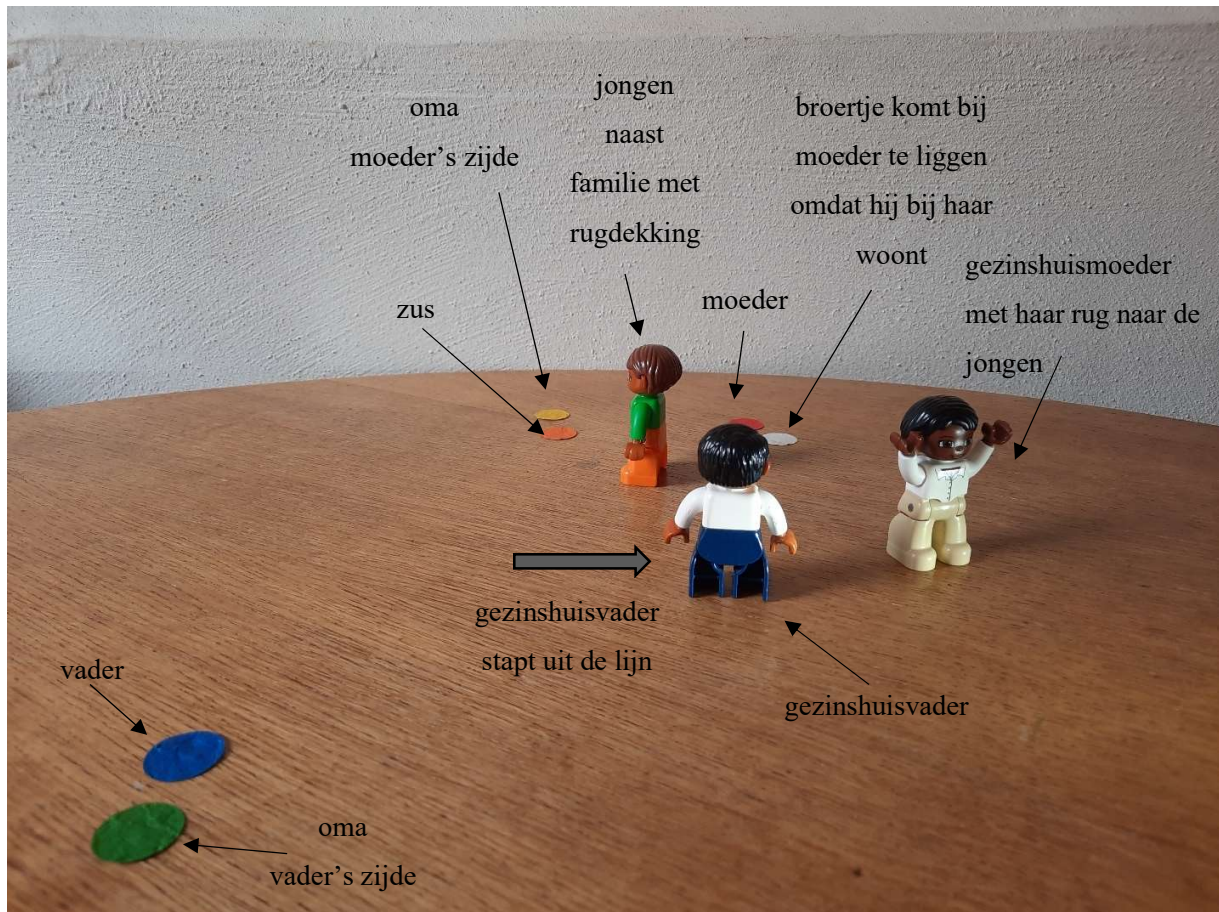
Opstelling 1: Rol

De representant van de jongen uit het gezinshuis en de representanten van zijn gezinshuisouders worden om de beurt uitgenodigd om een plek in het speelveld te kiezen. Dit speelveld wordt gevormd door matjes die als vertegenwoordigers van de biologische familie door de vraagstellers op verschillende plekken op de grond zijn neergelegd. In de startpositie staan de gezinshuisouders recht tegenover hem en de biologische familie verspreid over de ruimte. Deze startpositie van de representanten wordt hier onder uitgebeeld met duplo poppetjes.

De jongen voelt zich onrustig en ongemakkelijk wat zichtbaar wordt doordat hij wiebelt op zijn benen en naar achteren stapt. Hij zegt: "Ik wil hier niet tussenin staan of kiezen waar ik wil zijn". Dan doet gezinshuisvader een stap naar achteren en voelt de jongen ruimte om iets dichterbij gezinshuisouders te komen. Hij zet één stap naar voren. Maar als gezinshuismoeder haar armen uitstrekt ter bescherming van de jongen, stapt hij weer naar achteren.

De jongen voelt een duidelijke neiging om de gezinshuismoeder met haar rug naar hem toe te zetten, gericht op zijn kleine broertje en zet haar daar neer. Dan plaatst hij gezinshuisvader tussen zichzelf en zijn biologische vader, gericht op gezinshuismoeder. Ten slotte gaat de jongen zelf met zijn rug naar gezinshuismoeder staan, wat dichterbij zus, oma en moeder. Gezinshuisvader stapt vervolgens uit deze lijn om niet tussen vader en zoon in te staan. Deze beweging van representanten wordt uitgebeeld in onderstaande afbeelding.

In de nieuwe positie zegt de jongen: “Ik word hier rustiger van omdat ik me gesteund voel en niet in mijn nek gehijgd voel (hij wijst naar de representant van gezinshuismoeder). Ik sta hier omdat ik iets moet met oma, zus en ook met moeder (hij wijst naar de matjes).”

Na even in deze opstelling te staan, merkt de jongen op: “Heel grappig; ik word hier echt rustiger van op deze plek.” Ook de gezinshuisouders voelen meer rust, vertrouwen en nabijheid nu de jongen zich gesteund voelt door de rugdekking van gezinshuismoeder en de nabijheid van gezinshuisvader, zonder dat de jongen zichzelf te veel in het middelpunt voelt staan.

Dan gaat de opsteller op de plek van de biologische moeder staan en verwoordt de angst, verwarring en dankbaarheid die zij op die plek voelt. Ze benoemt hoe ongelofelijk belangrijk

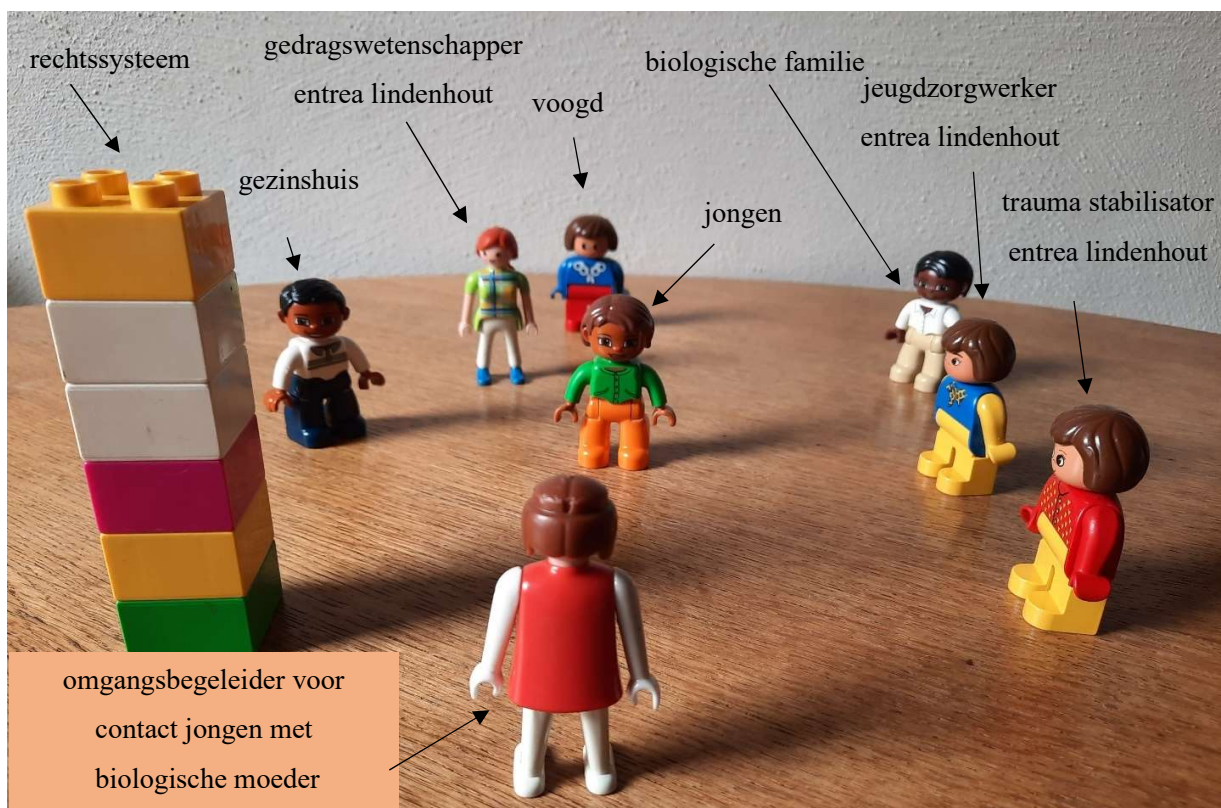
gezinshuismoeder is. Dit voelt goed voor de jongen in het speelveld: “doe maar” (hij wijst en gebaart heen en weer achter zijn rug tussen zijn biologische moeder en gezinshuismoeder).

Het emotioneert gezinshuismoeder dat het goed voelt op de nieuwe plek. Het geven van rugdekking tegen alles wat er om het kind heen gebeurt, is voldoende en geeft vertrouwen. Gezinshuisvader voelt op deze plek verbinding en vertrouwen en hij voelt dat het klopt: “Ik hoef niet meer te zoeken in de afstand en afstemming.” De jongen zegt: “Ik mag aan het randje staan en dat is goed. Met jullie steun kan ik hier gewoon staan. Er *zijn* is genoeg”.

Nu de representanten een fijne plek hebben gevonden ten opzichte van elkaar, nemen de werkelijke gezinshuisouders in het speelveld de posities van hun representanten in. De representant van de jongen deelt: “Dit voelt zo rustig, dat ik helemaal niet de neiging heb om gekke dingen te gaan doen met deze mensen (hij wijst naar zijn biologische familie).” Gezinshuismoeder benoemt hoe belangrijk het is om er gewoon te *zijn* in plaats van te *doen*. Gezinshuisvader merkt op dat hij vanaf zijn positie alles kan zien en de jongen niet hoeft te veranderen, omdat het leefbaar is voor iedereen. Met de rugdekking van gezinshuisouders kan de jongen zijn biologische familiesysteem bekijken en daar zijn eigen weg in vinden.

Opstelling 2: Relaties

Na een pauze worden alle betrokkenen bij de jongen opgesteld van de biologische familie en hulpverleners tot aan het rechtssystem. Zo ontstaat het volgende beeld:

In deze opstelling wordt vooral benauwdheid, verwarring en een gevoel van beklemming ervaren door de veelheid aan spelers. De behoefte aan verbinding en aan correcte informatieverstrekking komt naar voren. De voogd voelt zich overweldigd en niet capabel voor haar taak; “Het voelt alsof ik heel groot moet zijn en ik sta te trillen op mijn benen door de overstrekking.” De jongen wil op zijn beurt gezien worden door de voogd. De biologische familie is op zoek naar haar positie en wil die toegewezen krijgen. De representanten zijn zoekende en ervaren onrust. Na het toevoegen van een representant, die voor het “het mannelijke” staat, verliest de jongen zijn gevoel van stevigheid en stapt opzij, weg van het mannelijke. Vanwege tijdgebrek wordt de opstelling hier beëindigd.

Bevindingen opstelling gezinshuisouders

De opstelling is een bijzondere ervaring voor alle aanwezigen. Om te onderzoeken wat opstellingen kunnen betekenen in de zorgpraktijk van entrea lindenhout zijn deelnemers aan deze opstelling achteraf geïnterviewd over hun ervaringen. Bij het analyseren van hun bevindingen kwamen drie categorieën naar voren, namelijk ‘gevoel’, ‘effect’ en ‘kenmerken methode’. Onderstaande beschrijving is ingedeeld in deze categorieën en begint met de ervaringen van de gezinshuisouders wiens vraag behandeld is in de opstelling. Daarna volgen de bevindingen van de overige deelnemers.

Gevoel van gezinshuisouders

De bijeenkomst biedt gezinshuisouders helderheid. De opsteller en de representanten voelen hen goed aan. Dit blijkt uit de herkenbaarheid van het beeld dat tijdens de opstelling ontstaat en hoe duidelijk de karakters van gezinshuisouders daarin naar voren komen. Gezinshuismoeder verbaast zich over de gevoelens die opkomen tijdens de opstelling, zowel bij de representanten als bij zichzelf. Het is bijzonder dat het beeld zo kloppend is, bijvoorbeeld de frustratie dat iedere nieuwe voogd met een schone lei begint zonder de ervaringen van eerdere voogden of gezinshuisouders mee te nemen in haar aanpak. Zij verbaast zich ook over de intensiteit van de emoties van de representant van de biologische moeder en vindt het heftig om dit te zien. Herkenning voert de boventoon. Dit blijkt uit haar terugkerende uitspraak: “Het klopt gewoon!”.

Effect volgens gezinshuisouders

De opstelling heeft een aantal inzichten verhelderd voor gezinshuisouders. Het belangrijkste inzicht voor gezinshuisouders is om te voelen dat het voldoende is om er gewoon te *zijn* voor deze jongen en dat het niet nodig is om iets te *doen*. Het zien van de complexiteit van zijn situatie, brengt het inzicht dat gezinshuisouders niks voor hem kunnen oplossen, dat zijn situatie ingewikkeld zal blijven en dat hij zelf uit moet zoeken hoe hij daarmee om kan gaan. De drang om hem te moeten beschermen of de situatie te moeten verbeteren, ging over in besef over

hoe belangrijk een veilige plek voor hem is, zodat hij zelf kan ontdekken wat hij wil. Het inzicht in de verwarring van de jongen op zijn positie benadrukt het belang van de rugdekking die gezinshuisouders bieden om deze zoektocht dragelijk te maken. Het is een geruststelling voor gezinshuisouders dat ze er alleen moeten *zijn*. Deze boodschap toont het belang van wat zij al doen en dat zij in staat zijn om de behoefte van deze jongen te beantwoorden. Zo is de situatie leefbaar.

Bovendien brengt de opstelling rolverduidelijking voor gezinshuisouders. Het is voor hen een verrassing dat gezinshuisvader in de lijn tussen de jongen en zijn biologische vader wordt gezet. Gezinshuisouders herkennen hierin zijn behoefte aan een mannelijk figuur, gezien het ingewikkelde contact dat zij zien tussen de jongen en de mannen in zijn omgeving.

Het tweede inzicht met betrekking tot rolverdeling komt voort uit hun besef dat zijn biologische familie onmogelijk kan accepteren dat de jongen bij hen is weggehaald. De realisatie dat dit niet zal veranderen, relativeert de impact van de vervelende benadering van zijn biologische familie. Het begrip voor hun worsteling creëert ruimte bij gezinshuisouders om respectloze uitspraken van de biologische familie niet persoonlijk op te vatten. Zolang deze jongen niet bij hen woont, zal deze dynamiek blijven bestaan tussen zijn biologische familie en de mensen die voor hem zorgen. Voor gezinshuismoeder bevestigt dit inzicht de waarde van respect voor iedereen, ongeacht het gedrag dat iemand vertoont: elk mens handelt naar zijn mogelijkheden vanuit zijn eigen achtergrond, waar vaak geen zicht op is.

Bovenstaande inzichten brengen gezinshuisouders rust. Het stil staan bij de herkomst van de bejegening van zijn biologische familie zorgt ervoor dat vervelende uitspraken gezinshuisouders minder raken. Deze verandering in belasting en het besef dat ze niets vóór deze jongen kunnen oplossen, helpt gezinshuisouders om hem vanuit rust te benaderen en er gewoon voor hem te zijn. Gezinshuisouders zien de jongen ook veranderen. Waar hij eerder vooral boos was, zien gezinshuisouders nu dat hij ook verdriet uit en dit verdriet beter kan verdragen. Sinds gezinshuisouders hem meer vanuit rust benaderen, merken zij dat hij eerder stopt met het uitlokken van reacties en minder kwetsende opmerkingen naar gezinshuisvader maakt. Zij vinden het opvallend dat hij onlangs aanbod om te helpen bij klussen in huis.

Kenmerken methode volgens gezinshuisouders

Voor gezinshuismoeder zijn vooral het visuele en het gevoelsmatige karakter kenmerkend voor de opstellingsmethode. In beeld brengen van de situatie geeft veel helderheid, omdat het de deelnemers gevoelsmatig aanspreekt en dit aansluit bij de aard van het vraagstuk. De representanten geven een beeld van hoe iemand zich kan voelen die in het dagelijks leven moeite heeft om zich te uiten. De reacties van de mensen in het speelveld komen niet vanuit hun ratio, maar vanuit gevoel of intuïtie. In dit opstellingsbeeld kwam heel duidelijk de boodschap van de representant van de jongeren naar voren: “Laat mij nou!”. Deze boodschap klopt precies met het gedrag dat gezinshuisouders thuis van de jongen zien.

Ook signalen die niet direct herkenbaar zijn, kunnen inzicht geven: Het belang van gezinshuismoeder voor biologische moeder verwoord door haar representant verraste

gezinshuismoeder en komt niet overeen met haar ervaringen. Toch beseft zij dat dit waarschijnlijk klopt wanneer zij zich inleeft in de situatie dat iemand anders voor háár kind zou zorgen. Deze persoon zou voor haar ook enorm belangrijk zijn.

Effect volgens behandelteam

De opstelling bevestigt voor de gedragswetenschapper de waarde van wat gezinshuisouders al doen voor deze jongen en verheldert daarmee hoe het behandelteam hen daarbij kan ondersteunen. De informatie vanuit de bijeenkomst geeft haar het inzicht dat het geen zin heeft om te trachten de jongen te beschermen en dat ze niet moet proberen om zijn keuzes met betrekking tot zijn familie te beïnvloeden.

Voor de omgangsbegeleider werd het interne conflict van de jongen heel duidelijk: de zoektocht naar zijn thuis en waar dat dan is. Bovendien kreeg zij meer begrip voor de moeilijke positie van de voogd en verbetert dit hun samenwerking. Door dit begrip voelt zij nu meer bereidheid om de voogd te ondersteunen door met haar mee te gaan op huisbezoek bij moeder.

Het hele behandelteam voelt vanuit de opstelling de behoefte om het contact met de biologische moeder te verbeteren en haar meer erkenning en ruimte te geven voor haar rol. Tijdens de opstelling ziet de gedragswetenschapper dat zij de biologische moeder letterlijk in de weg staan. Ze vraagt zich af wie zich met moeder zou moeten verbinden en vindt het jammer dat de tweede opstelling niet afgemaakt kon worden om hier een antwoord op te zoeken.

Kenmerken methode volgens behandelteam en representanten

De opstellingsmethode heeft de verwachtingen van de gedragswetenschapper overtroffen en zij zou deze graag beschikbaar houden voor gebruik bij complexe casussen omdat de visuele en gevoelsmatige benadering veel informatie toevoegt: “Voelen wat juist is, werkt krachtiger dan bedenken wat juist is”. De opstelling is een manier om gezamenlijk naar een vraagstuk te kijken waarbij gestart wordt vanuit empathie. Dit biedt, volgens haar, een ander resultaat dan wanneer je start vanuit de ratio. Bij zichzelf bemerkte de gedragswetenschapper dat de aard van de relatie tussen de biologische moeder en oma van moeder’s zijde, die al vaker was besproken, pas echt bij haar binnen kwam toen gezinshuismoeder de matjes op de grond legde. Waar zij deze relatie voorheen met name als conflictueus zag, veranderde haar beeld van het netwerk rond deze jongen door te kijken naar de nabijheid van de matjes op de vloer. Door deze visuele weergave van de verbondenheid van moeder en oma, werd zij zich veel meer bewust van de diepte van hun relatie. De reacties van de representanten waren herkenbaar voor haar en brachten een gevoel van “werk aan de winkel”.

De jeugdzorgwerker ervaaarde haar eigen behoefte aan de voogd naast zich, toen ze pijn voelde bij het zien van de afstandelijke positie van de voogd in het speelveld. Bovendien begrijpt ze de jongen nu beter door gevoelsmatig bij zijn beleving aan te sluiten. Dit verandert niet alleen haar benadering van deze jongen, maar van alle gezinshuiskinderen waar ze mee werkt.

Niet alle beelden uit de opstelling waren herkenbaar voor het behandelteam. Toch heeft dit de opbrengst van de opstelling niet nadelig beïnvloedt. De aandacht van de deelnemers richt zich vanzelf op de situaties die wel herkenbaar zijn of nodigt uit tot uitwisselen over het opstellingsbeeld.

Verschillende representanten ervaren lichamelijke ervaringen in het speelveld, zoals een onprettig gevoel of beperking in bewegingsruimte. Zo voelt de gezinshuismoeder de neiging om met haar armen omhoog te gaan staan en het rustgevende effect van tevredenheid wanneer ze een stuk opschuift. De jongen voelt ook het rustgevende effect van zijn eindpositie en hoe uitingen van andere representanten direct wat oproepen. Aangezien deze gevoelens zo duidelijk ervaren worden bij het letterlijk innemen van de plek van de ander, vindt een representant de opstellingsmethode uitermate geschikt voor vraagstukken over loyaliteitsconflicten. Veel representanten waarderen dat de opstelling inzicht geeft in de ervaring en het perspectief van een ander en uitnodigt om hierover in gesprek te gaan. Bovendien is de verwachting dat deze methode de samenwerking kan verbeteren omdat het zo duidelijk gevoeld wordt wanneer de samenwerking tussen organisaties die tegelijkertijd zorg bieden aan een cliënt ontbreekt.

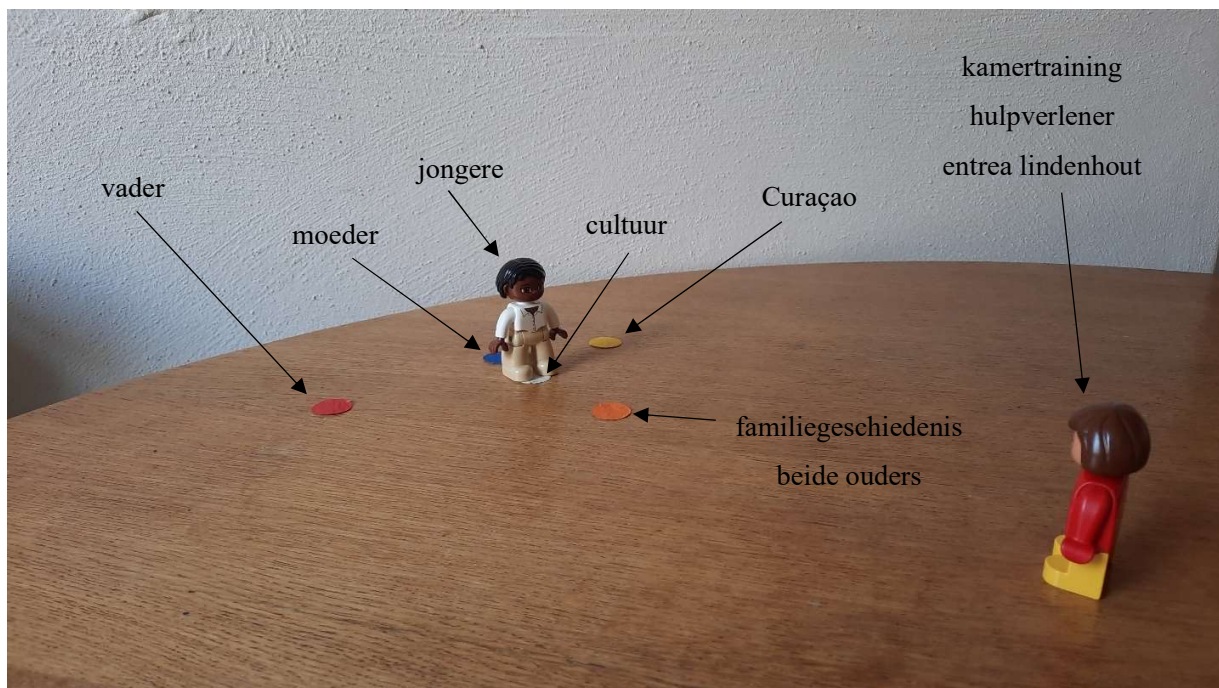
Meerdere deelnemers noemen de vertragende werking van het stilstaan bij de opstelling, waardoor men gevoelsmatig aansluit bij het vraagstuk en minder geneigd is om te oordelen of oplossingen aan te dragen. Juist het gezamenlijk bekijken van de situatie biedt de mogelijkheid om inbrengers van een reflectievraag te erkennen voor hun worsteling vanuit verschillende personen. Ten slotte werd opgemerkt dat een opstelling niet te sturen valt en daarmee een authentieke ervaring biedt. Dit kan verrassende uitkomsten opleveren, zoals in deze opstelling de behoefte naar voren kwam aan gepaste afstand, terwijl hulpverleners gewend zijn om nabijheid te bieden.

3.4 Opstelling hulpverlener kamertraining: aansluiting zoeken bij jongere

De tweede bijeenkomst gaat over de vraag van een hulpverlener bij de kamertraining. Zij begeleidt al langere tijd een jongere die haar wat op afstand houdt. Deze hulpverlener wil in een opstelling onderzoeken wat zij deze jongere te bieden heeft, zonder haar te overvragen.

Opstelling 1: Rol

De hulpverlener licht de achtergrond van de situatie toe en nodigt iemand uit als representant van zichzelf en zij nodigt iemand uit als representant van de jongere. Deze representanten kiezen hun plek in het speelveld en de hulpverlener legt matjes op de vloer die symbool staan voor ouders, voor hun familiegeschiedenis, voor het land van herkomst en voor diens cultuur. Deze startopstelling van de representanten wordt in de volgende foto uitgebeeld met duplo poppetjes:

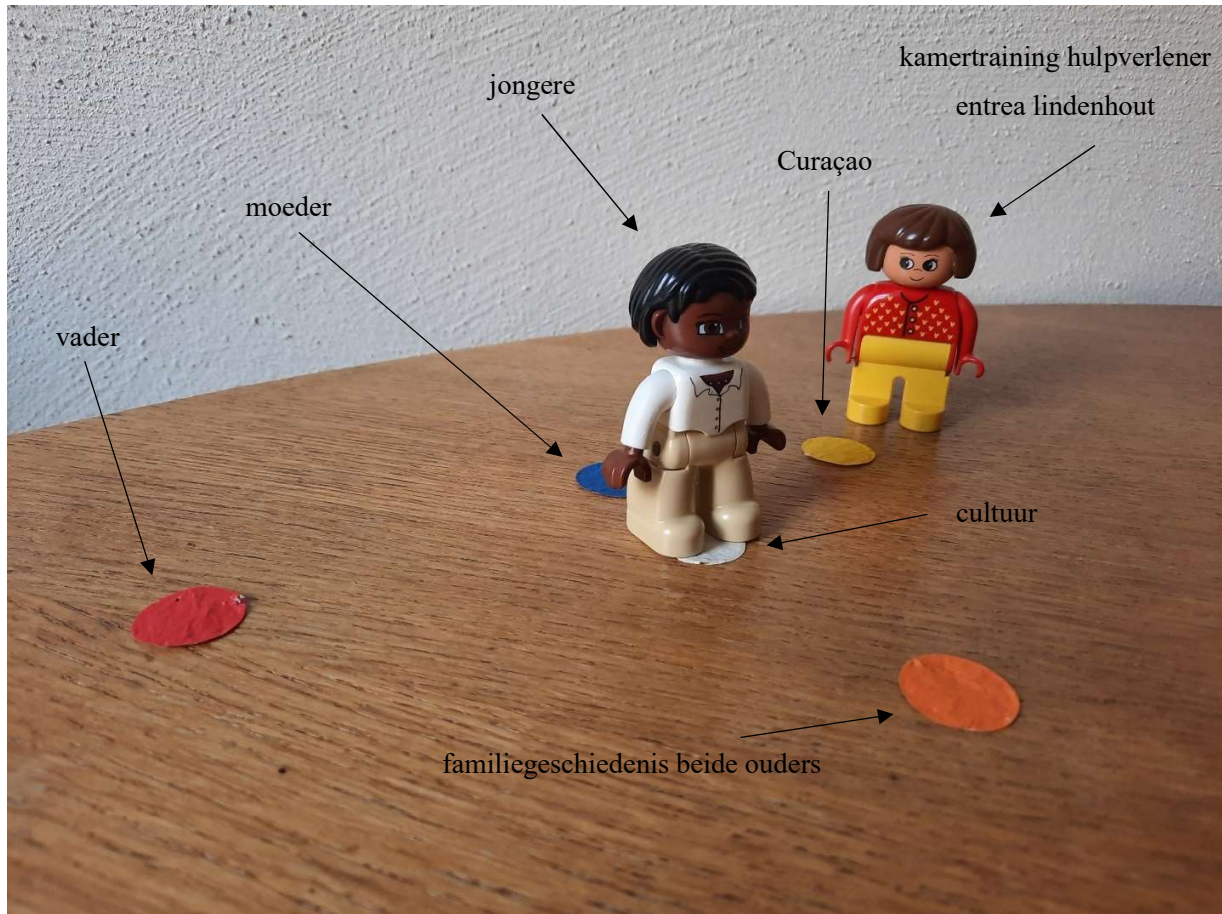

De vraag stellende hulpverlener observeert vervolgens wat er gebeurt met de representanten in het speelveld: de hulpverlener kiest een plek op gepaste afstand tegenover de jongere omdat zij het gevoel heeft niet dichtbij toegelaten te worden door de jongere. De hulpverlener heeft het op deze plek heel warm. De jongere beaamt deze behoefte aan afstand.

Dan geeft de jongere aan zich meer gezien te voelen zodra de matjes gelegd zijn die haar achtergrond verbeelden. Ze zegt: “De cultuur onder mij klopt, want die zit in mij”. Voor de hulpverlener wordt de situatie juist minder overzichtelijk met het verbeelden van de beïnvloedende factoren door matjes op de grond.

De jongere voelt zich klem tussen de zwaarte van haar moeder die heel dicht achter haar ligt en de blokkade van de familiegeschiedenis die als een muur voor haar staat. (Ze wijst naar het oranje matje voor haar op de grond.)

Als de opsteller aan hulpverlener vraagt om te experimenteren met posities dicht bij de jongere komt zij uit op de volgende opstelling:

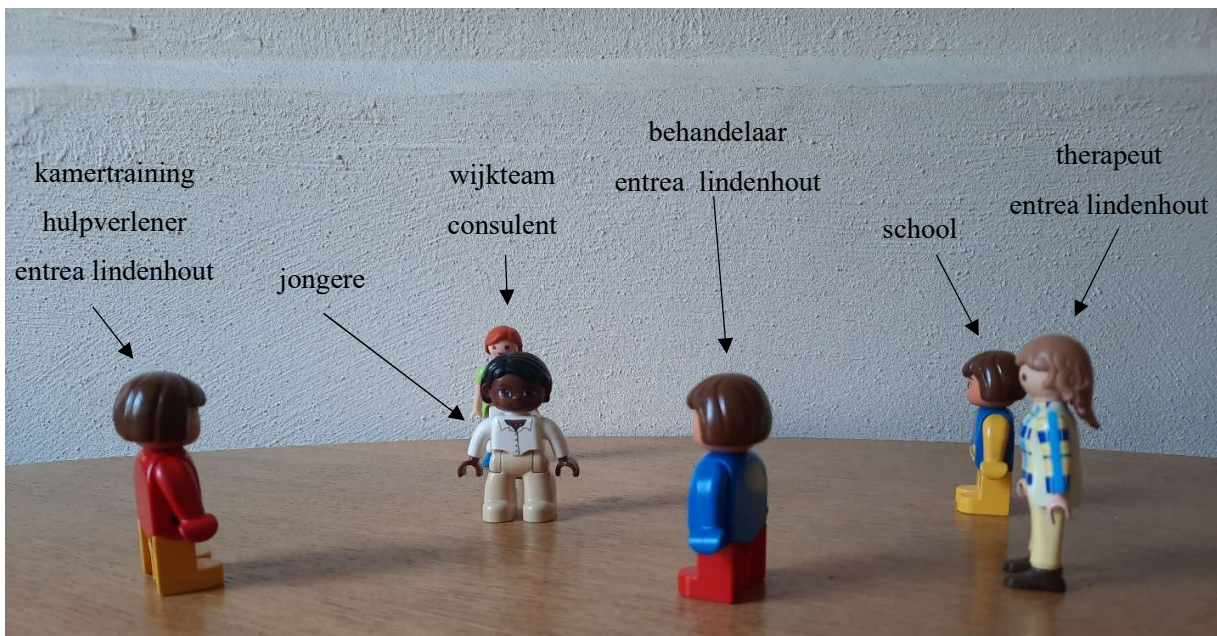

De hulpverlener loopt in een ruime bocht naar de positie schuin links naast de jongere, achter Curaçao. Tijdens het passeren van de jongere ervaart de jongere te veel nabijheid: “Je kwam aanlopen en het voelde drukkend op mijn borst. Ik word er misselijk van en hier neemt dat weer af, als je daar komt.” (Ze wijst naar de eindpositie achter Curaçao.) De jongere vervolgt: “Ik moet het wel even verdragen merk ik ook. Maar het is goed.” De hulpverlener voelt zich op deze plek veel fijner, lichter en meer samen met de jongere. In de nieuwe positie kan de jongere zelf kiezen of ze zich omdraait richting de hulpverlener om samen te zijn of niet. Dit geeft haar meer controle over het contact. Ze zegt: “Op de oude positie stond de hulpverlener achter de muur van de familiegeschiedenis en dan komt ze er nooit.” Alsof de centrale positie van de familiegeschiedenis het contact tussen hulpverlener en jongere blokkeerde.

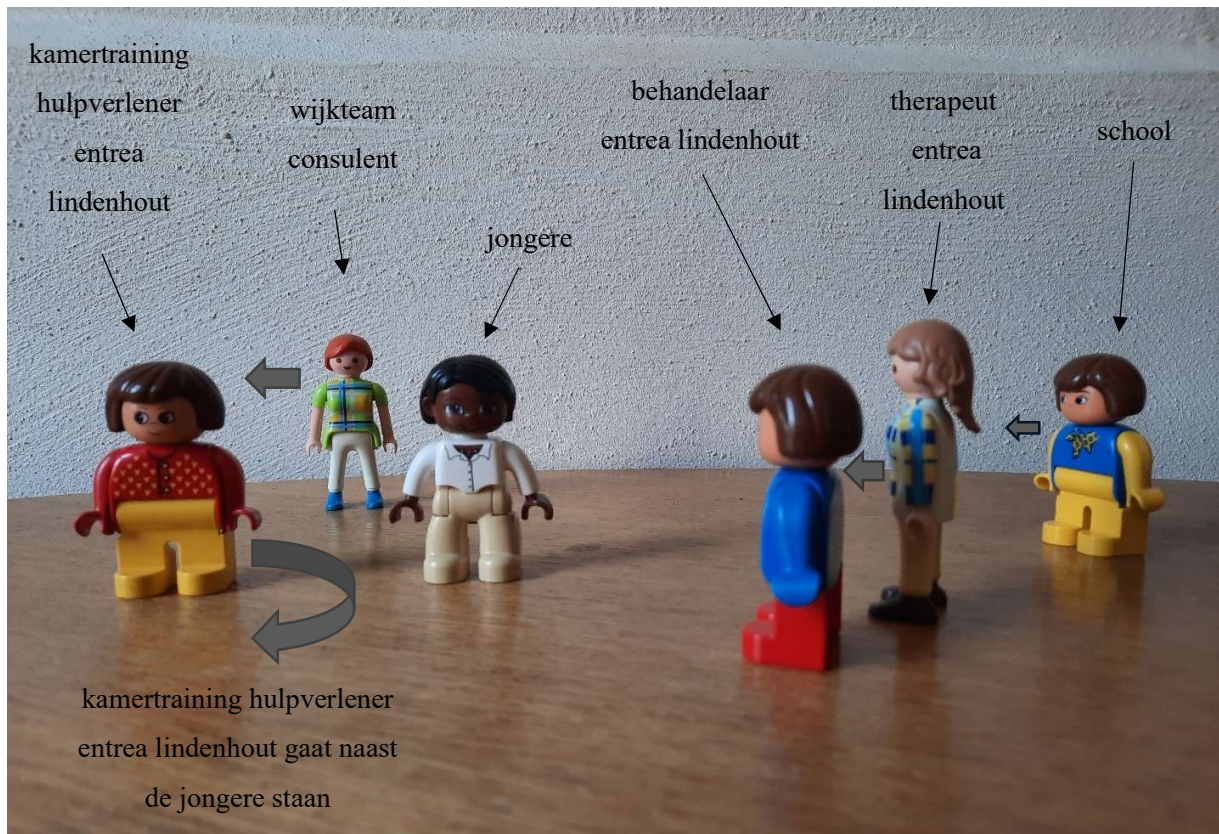
Nu de representanten zich prettig voelen op de nieuwe positie nodigt de opsteller de werkelijke kamertraining hulpverlener in het speelveld uit. Zij neemt eerst de startpositie van haar representant in en daarna haar eindpositie. In de startpositie ervaart de hulpverlener meer controle omdat ze alles kan overzien. Dan loopt zij naar de eindpositie. Daar voelt zij toestemming van de jongere voor haar plek en dat voelt goed: “Ik voel hier meer verbinding en dat ik jou vertrouwen moet geven om de touwtjes in handen te hebben omdat het jouw leven is.” Het raakt de kamertraining hulpverlener dat het goed voelt om de jongere de regie te geven.

Opstelling 2: Relaties

Na een pauze volgt er een opstelling over de relatie van de jongere en haar hulpverleners ten opzichte van elkaar. Tijdens de introductie van de opstellingsvraag is gedeeld dat de jongere geen onderling contact tussen de hulpverleners wil. In het speelveld ontstaat de volgende dynamiek. De behandelaar van entrea lindenhout ervaart weinig bewegingsruimte om haar plek te kiezen en hiervoor rond te lopen in het speelveld. De jongere vindt het fijn dat de wijkteam consulent niet in haar gezichtsveld staat, maar ervaart veel afstand ten opzichte van alle betrokkenen. Het voelt als: “zoek het uit”. De kamertraining hulpverlener wil de jongere graag in het zicht hebben om de situatie te overzien vanuit een behoefte aan controle, zoals weergegeven in onderstaande foto van de startpositie:

De jongere voelt zich in de startpositie bedreigd door de positie van de hulpverlener ten opzichte van haar. Ze voelt een duidelijke behoefte om de kamertraining hulpverlener naast haar te hebben staan. Als deze behoefte wordt opgesteld, ontstaat het volgende beeld:

De behandelaar en therapeut zoeken naar de positie waarin zij op de juiste afstand van de jongere staan en ook goed contact met elkaar kunnen onderhouden. Zij eindigen dichterbij elkaar. Ook school doet een stap naar voren. De wijkteam consulent kiest een plek achter de jongere en dichterbij de kamertraining hulpverlener. In eerste instantie is de kamertraining hulpverlener bang om de wijkteam consulent uit het oog te verliezen. Toch voelt zij zich in de positie naast de jongere juist erg verbonden met de jongere en heel krachtig in haar rol. Dit gevoel van kracht vermindert haar behoefte aan zicht op het wijkteam.

Dan wordt de werkelijke kamertraining hulpverlener uitgenodigd om de positie van haar representant in het speelveld in te nemen. Het raakt haar om te ervaren dat het voldoende is om er te *zijn* voor de jongere. Deze ervaring geeft haar vertrouwen dat het goed gaat komen met de jongere. Dit hardop opmerken, verbaast haarzelf: "Wat een grote uitspraak!" Het verwoorden dat zowel de hulpverlener als de jongere hun eigen lot moeten dragen en dat de jongere de regie over haar eigen proces moet behouden, geeft de hulpverlener de rust om er "gewoon" voor de jongere te zijn. Uitspreken dat zij dit doet binnen de grenzen van haar functie roept in eerste instantie weerstand op, maar voelt dan toch passend om de controle en regie nog meer aan de jongere over te laten.

Bevindingen opstelling hulpverlener kamertraining

De opstelling is een bijzondere ervaring voor alle aanwezigen. Om te onderzoeken wat opstellingen kunnen betekenen in de zorgpraktijk van entrea lindenhout zijn de deelnemers aan deze opstelling achteraf geïnterviewd over hun ervaringen. Bij het analyseren van hun bevindingen kwamen drie categorieën naar voren, namelijk ‘gevoel’, ‘effect’ en ‘kenmerken methode’. Onderstaande beschrijving is ingedeeld in deze categorieën en begint met de ervaringen van de hulpverlener kamertraining wiens vraag behandeld is in de opstelling. Daarna volgen de bevindingen van de overige deelnemers.

Gevoel hulpverlener kamertraining

De hulpverlener ervaart een connectie met de opsteller die haar goed aanvoelt. Dit maakt het veilig om emoties te tonen en dichtbij te komen, hoewel de hulpverlener dit niet van zichzelf gewend is. Deze nabijheid ervaart zij als prettig. Evenals de ervaring dat ‘emotioneel zijn’ en ‘deskundig zijn’ samen kunnen gaan.

Ze vindt het spannend om zelf op de plek van haar representant te gaan staan in het speelveld, vooral de beweging van de beginpositie naar de eindpositie: “Ik voelde dat ik te dichtbij kwam” (hulpverlener kamertraining, persoonlijke communicatie, 3 juni 2024). De eindpositie beleeft de hulpverlener als kloppend in haar rol. Uitspreken dat ze er voor de jongere is, binnen de grenzen van haar functie, roept rationeel weerstand op. Maar gevoelsmatig brengt het uitspreken hiervan een dieper besef van haar rol en wat daar wel of niet bij hoort. De grote mate van herkenning geeft de hulpverlener veel vertrouwen in haar inzichten en zij voelt dat de inzichten kloppen.

Effect volgens hulpverlener kamertraining

De vraag wat de hulpverlener deze jongere kan bieden zonder haar te overvragen, wordt beantwoord met een aantal inzichten. Het belangrijkste inzicht voor de hulpverlener is de gevoelsmatige bevestiging dat het voldoende is om er te *zijn* voor de jongere en dat zij dit goed doet. Ze beseft dat zij een goede relatie met de jongere heeft opgebouwd. Die relatie is al voldoende stevig om naast de jongere te kunnen gaan staan. Bovendien beseft zij dat ze mag vertrouwen op haar gevoel. Ten slotte is de waarde van “goed luisteren naar de jongere” en het belang van “het samen doen” gevoelsmatig bevestigd. Sinds de opstelling ervaart de hulpverlener meer rust in haar contact met de jongere en heeft ze minder de neiging om haar allerlei vragen te stellen.

Kenmerken methode volgens hulpverlening kamertraining

Het visueel opstellen van de betrokkenen bij het vraagstuk vergroot het inlevingsvermogen van de hulpverlener in hun posities. Door de lichaamstaal van de representanten te zien en hun ervaringen te horen, gaat de situatie echt voor haar leven. De situatie in het speelveld is heel herkenbaar voor haar. Bij het kiezen van de matjes voor diverse

invloeden op de situatie, kiest zij de matjes op vorm en kleur waardoor zij hun betekenis krijgen als familielid, als cultuur of als Curaçao. De opstelling werkt vertragend en zorgt dat deelnemers gevoelsmatig aansluiten bij het vraagstuk in plaats van te praten over oplossingen. Het afhouden van rationele vragen tijdens de opstelling helpt de hulpverlener om de focus op de gevoelsmatige ervaring te houden. Deze overgang van handelen vanuit ratio naar handelen vanuit gevoel ontstond bij de hulpverlener tijdens het plaatsen van de matjes. Zij voelt een duidelijke lichamelijke impuls bij het kiezen van de juiste plek. Daarna volgen pas gedachten en associaties met die plek.

Het zien van de rollen van de partijen rond de jongere maakt voor de hulpverlener helder wat haar eigen rol is binnen het geheel. Door de eindpositie van haar representant zelf in te nemen in het speelveld komt het gevoelsmatige inzicht nog meer bij haar binnen. Op deze plek uitspreken dat de regie bij de jongere moet liggen, bevestigt dit gevoelsmatige inzicht op een diepere laag.

Ervaringen teamleden kamertraining en representanten

De opstelling vindt plaats in een gymzaal. Dit is een ongebruikelijke werkomgeving voor de deelnemers en haalt hen uit hun dagelijkse gang van zaken. De meditatie is een duidelijk startpunt van de opstelling en brengt de aanwezigen bij hun gevoel. Het gaat hen gemakkelijk af om zich in te leven in het vraagstuk en hun rol als representant. Zo ervaren zij hun lichaam letterlijk als instrument omdat zij intuïtief hun plek vinden en dit veel herkenning geeft bij de inbrenger van de reflectievraag.

In eerst instantie hadden sommige deelnemers nog veel praktische vragen: “Hoe ga je hiermee verder en wat ga je nu doen?” Deze gedachten maakten later plaats voor een meer gevoelsmatige manier van begrijpen. Ook de representant van de jongere had tijdens de uitleg nog veel vragen, maar die verdwenen zodra ze haar plek in het speelveld zocht. Ze wist gevoelsmatig waar ze ging staan, daarna kwamen de gedachten: “Op deze plek heb ik overzicht en de touwtjes in handen” (representant jongere, persoonlijke communicatie, 28 mei 2024). Door op die plek te gaan staan, ging het inleven gemakkelijker:

Toen de representant van de hulpverlener langs de familiegeschiedenis liep, voelde ik me misselijk en daarna de opluchting toen ze voorbijgelopen was. Deze ervaring mis je in een reflectief gesprek over de situatie. (representant jongere, persoonlijke communicatie, 28 mei 2024).

De representant van de jongere in de relationele opstelling voelt welk intens beroep op haar wordt gedaan door de hulpverlener in het speelveld. Er is verbazing over de emoties die naar boven komen tijdens de opstelling en voor sommige representanten komt dit te dichtbij. Door samen naar de opstelling te kijken, ontstaat vertraging en komen de gevoelens uit het vraagstuk meer bij de deelnemers binnen.

Het visuele karakter van de methode geeft veel herkenning: je ziet waar je staat ten opzichte van anderen en welk beroep er op iemand wordt gedaan. Het risico op tunnelvisie wordt verminderd door de directe reactie van representanten op veranderingen in het speelveld. Zij voegen het perspectief van een buitenstaander toe, die zich inleeft in de persoon die zij vertegenwoordigen. Zo krijgt de inbrenger van de reflectievraag feedback vanuit meerdere invalshoeken. De representant van de hulpverlener merkt dit aan de overbodigheid van woorden tijdens de lichamelijke ervaring op haar plek. Door het ervaren van deze lichamelijke sensaties ontstaat er geen ruis vanuit verschil in referentiekader tussen vragensteller en toehoorder omdat alles direct wordt beleefd:

De opstelling bracht een gevoel van verbondenheid met de hulpverlener. Ik heb als representant van de hulpverlener zoveel kracht ervaren aan het einde van de opstelling. Dat gevoel wil ik graag aan de vraagsteller meegeven. Zodat ze kan voelen dat het goed is om naast de jongere te gaan staan en dat het niet nodig is om haar te redden of de regie over te nemen door de rol van het wijkteam in te nemen. (representant hulpverlener, persoonlijke communicatie, 27 mei 2024)

Deze representant van de hulpverlener bemerkt zelf ook profijt van de opstelling in haar eigen vak:

Ik voelde mijzelf gesterkt in mijn eigen werk door het ervaren van die kracht tijdens de opstelling. In een later gesprek met een gezinsvoogd voelde ik meer rust door de kracht die ik ervaren heb in mijn positie naast de jongere tijdens de opstelling. (representant hulpverlener, persoonlijke communicatie, 27 mei 2024)

De opstelling bracht de representant van de jongere het inzicht dat de cliënt heel goed weet waar hij staat en dat de hulpverlener zijn tempo moet volgen: “De opstelling maakte heel voelbaar hoe je naast de cliënt kunt gaan staan om diens eigen kracht te ondersteunen en dat je dit gezamenlijk met de cliënt moet doen.” (representant jongere, persoonlijke communicatie, 28 mei 2024).

3.5 Inzetbaarheid opstelling bij entrea lindenhou

Ondanks de investering in tijd en energie zien alle deelnemers de toegevoegde waarde van opstellingen bij vraagstukken over relationele dynamieken of bij persoonlijke worstelingen en willen ze deze reflectiemethode graag behouden voor hun praktijk. De representant van de jongere verwoordt dit als volgt: “Op gevoelsniveau kom je snel tot de kern. Rationeel krijg je die kern minder snel te pakken. Door je hoofd ‘uit te zetten’ voel je waar het zit.” (representant jongere, persoonlijke communicatie, 28 mei 2024). Gezinshuisouders zouden de opstellingsmethode graag beschikbaar houden en zien ook mogelijkheden om deze in te zetten voor de biologische familie van deze jongen. Volgens hen helpt opstellen om situaties te begrijpen wanneer taal niet overkomt omdat die te ingewikkeld is of niet aansluit bij de beleving

van de toehoorder. Bovendien verwachten gezinshuisouders dat de gevoelsmatige benadering past bij emotioneel belaste mensen. Het spreekt gezinshuisouders ook aan dat via de opstelling systemisch gewerkt wordt met de dynamiek tussen betrokkenen bij het vraagstuk zodat lastigheden niet bij het individuele kind neergelegd worden, maar bij de mensen waar het thuishoort.

De teamleden van de kamertraining verwachten dat het visuele inzicht tijdens de opstelling kan leiden tot acceptatie van de situatie door letterlijk te zien waar je staat ten opzichte van anderen en hoe je daar gekomen bent. Deze acceptatie kan de situatie dragelijker maken. Zij gunnen deze rust ook aan de jongeren die zij begeleiden en die zij zien worstelen om zich los te maken van hun ouders.

Alle deelnemers ervaren de opstelling als een intensieve methode, die gevoelsmatig veel op kan roepen. Daarom benadrukken zij het belang van deskundige begeleiding door een opsteller, die helder uitlegt wat de bedoeling is, voldoende rust in de bijeenkomst inbouwt om alle perspectieven te onderzoeken en het proces strak bijstuurt om aan te blijven sluiten bij het ingebrachte vraagstuk. Er wordt ook een suggestie gedaan om de inleiding door de gedragswetenschapper of een direct betrokkene te laten doen om de reflectievraag zo helder mogelijk over te brengen, zonder ‘vertaling’ door de opsteller.

De intuïtieve kant van opstellen roept vragen op bij de deelnemers. Zij zijn vooral kritisch over de kwestie wiens sensaties, neigingen, emoties en gedachten gedeeld worden door de representanten en hoeveel die zeggen over de situatie van de vraagsteller. Zo betwijfelen diverse deelnemers of representanten met een compleet andere achtergrond goed mee kunnen resoneren met de betrokkenen uit het vraagstuk. Vervolgens vragen zij zich af of representanten voldoende in staat zijn om onderscheid te maken tussen hun eigen emoties en die van de personen die zij vertegenwoordigen. Deze overwegingen leiden tot de suggestie om de voordelen van visueel werken te benutten door te reflecteren met het opstellen van duplo poppetjes op tafel. De poppetjes kunnen geen eigen emoties weergeven waardoor dit risico op ‘afdrijven van het vraagstuk’ vermeden wordt, terwijl het vraagstuk wel invoelbaar is gemaakt. De teamleden van de kamertraining benoemen naast dit voordeel van het gebruik van duplo poppetjes ook dat het gebruik van poppetjes minder dichtbij komt. Daarom verwachten zij dat dit beter aan kan sluiten bij personen die opstellen met representanten emotioneel te intensief vinden. Voor anderen schuilt hierin nu juist de kracht van opstellen en zou deze kracht verloren gaan bij het elimineren van de inbreng van de representanten. De reacties van de representanten bieden een gevoelsmatig inzicht dat helderheid geeft op een diepere laag, die niet bereikt wordt door het vraagstuk te beschouwen. Ten slotte zou het ontbreken van representanten juist de toevoeging van nieuwe perspectieven ongedaan maken, zoals het belang van gezinshuismoeder voor de biologische moeder en de behoefte aan afstand van de jongen die in het gezinshuis woont, terwijl dit juist zeer betekenisvolle inzichten voor gezinshuisouders zijn.

3.6 Conclusie

Uit de bevindingen van betrokkenen bij hulpverlening vanuit entrea lindenhout over de kracht van opstelling als reflectiemethode komen vier thema's naar boven, namelijk

“Gevoelsmatig inzicht”, “lichamelijkheid van de methode”, “het opstellingsbeeld” en “perspectief van een buitenstaander”. Voorafgaand aan het beantwoorden van de vraag hoe deze ervaringen bijdragen aan een beter begrip van passende reflectiemethoden ter verbetering van kwaliteit van zorg bij entrea lindenhout, beschrijf ik deze krachten hier onder.

1. Gevoelsmatig inzicht

“Het klopt gewoon!” (gezinshuismoeder, persoonlijke communicatie, 31 mei 2024)

De herkenbaarheid van het opstellingsbeeld roept emoties op, waardoor men gevoelsmatig vanuit empathie aansluit bij het vraagstuk. Voelen ‘waar het zit’ werkt krachtiger en komt sneller tot de kern dan praten over oplossingen vanuit de ratio. Deze gevoelsmatige helderheid zorgt ervoor dat rationele vragen naar de achtergrond verdwijnen.

2. Lichamelijke van de methode

“Je voelt echt je lichaam als instrument.” (representant hulpverlener kamertraining, persoonlijke communicatie, 27 mei 2024)

Deelnemers voelen lichamelijk wat een plek of de inbreng van een andere representant oproept, zoals druk, beperking in bewegingsruimte of misselijkheid en ook rust en opluchting op een plek die beter past. Als de inbrenger van een reflectievraag zelf de plek van de representant inneemt, komt het gevoelsmatige inzicht nog meer binnen. Voor dit inzicht is geen taal nodig, waardoor geen ruis ontstaat tussen vraagsteller en klankbord. Bovendien maakt de overbodigheid van woorden deze methode geschikt voor personen, waarbij een gesprek minder goed aansluit, bijvoorbeeld omdat het taalgebruik te ingewikkeld is, niet past bij de emotionele toestand van die persoon of bij de leeftijd van een kind. Als taal niet overkomt, kunnen de lichamelijke ervaringen in een opstelling deze mensen een ervaring bieden die helpt om situaties op een andere manier te begrijpen en hierop te reflecteren.

3. Het opstellingsbeeld

“Je ziet het zo gebeuren.” (gezinshuismoeder, persoonlijke communicatie, 14 juni 2024)

Samen kijken naar het opstellingsbeeld werkt vertragend. De representanten creëren letterlijk een beeld om bij stil te staan, waardoor de situatie een diepere indruk maakt dan vanuit een verhaal mogelijk is. Zo wordt de gedragswetenschapper zich pas bewust van de diepte van de relatie tussen oma en moeder door het zien van de nabijheid van de vloermatjes die hen vertegenwoordigden. Het zien van de lichaamstaal van de representanten en het beluisteren van hun ervaringen brengt de situatie echt tot leven voor de deelnemers. Dit geeft ruimte voor erkenning van de complexiteit van het vraagstuk en kan tot rust en acceptatie

leiden, zoals bij de twee reflectievragen in dit onderzoek. Om te zien dat de jongen zelf zijn eigen weg zal moeten vinden tussen zijn biologische familie en gezinshuisouders, gaf erkenning voor het belang van de rugdekking die gezinshuisouders hem bieden door er gewoon voor hem te *zijn*. In de andere opstelling werd de hulpverlener kamertraining zich bewust van haar band met de jongere toen de representant gebaarde dat ze de hulpverlener naast zich wilde hebben. Dit beeld bevestigde voor de hulpverlener wat zij al goed doet en erkent de kwaliteit van het contact dat zij inmiddels met deze jongere heeft opgebouwd.

Naast de voordelen van vertraging en erkenning biedt de visuele kwaliteit van de opstellingsmethode overzicht over complexe situaties. Dit overzicht geeft helderheid over de rolverdeling en waar deze wellicht schuurt. In de opstelling van gezinshuisouders werd letterlijk zichtbaar hoe de hulpverleners de biologische moeder in de weg staan en dit roept de behoefte op om naar haar uit te reiken. Dit beeld bevestigt voor gezinshuismoeder de waarde van respect voor iedereen, ongeacht hun gedrag, omdat je nooit volledig zicht hebt op de achtergrond van opmerkelijk gedrag. Gezamenlijk kijken naar de lastige situatie van de biologische familie bracht begrip voor hun bejegening van gezinshuisouders. De omgangsbegeleider kreeg vanuit de opstelling ook meer sympathie voor de moeilijke rol van de voogd en voelde daarna meer bereidheid om haar te ondersteunen door intensiever samen te werken. Een andere representant voelde in haar dagelijks werk verbetering in de samenwerking door haar ervaring van kracht op de eindpositie tijdens de opstelling. Dit gevoel nam zij mee en dat herinnerde haar eraan om in haar eigen werk ook binnen haar rol te blijven: “De opstelling maakte heel voelbaar hoe je naast de cliënt kunt gaan staan om diens eigen kracht te ondersteunen en dat je dit gezamenlijk met de cliënt moet doen.” (representant jongere, persoonlijke communicatie, 28 mei 2024)

4. Het perspectief van een buitenstaander

“Ze verwoorden dan hoe iemand zich kan voelen, die zich in het dagelijks leven moeilijk kan uiten.” (gezinshuismoeder, persoonlijke communicatie, 14 juni 2024)

De representant geeft weer hoe iemand uit het vraagstuk zich kan voelen op die positie. Representanten kunnen zo het zicht op de kwestie verruimen door mogelijke gevoelens te verwoorden van personen die moeite hebben om zich te uiten. In de opstelling over loyaliteit wilde de representant van de jongen met rust gelaten worden. Deze oproep kwam voor gezinshuisouders overeen met het gedrag dat ze thuis van de jongen zien. Door deze inbreng begrijpen de omgangsbegeleider en de jeugdzorgwerker hem beter en zijn ze meer toegerust in hun hulpverlening aan deze familie.

De opstelling biedt een authentieke ervaring aangezien de impulsen van de representanten niet van buitenaf aangestuurd kunnen worden. Dit kan leiden tot verrassende inzichten, zoals besef bij de gezinshuismoeder van haar betekenis voor de biologische moeder van de jongen. Ook de behoefte aan afstand die de jongen uitte, creëert bewustzijn dat hulpverleners binnen entrea lindenhout vaak geneigd zijn om nabijheid te bieden aan

cliënten, maar dat dit niet altijd aansluit bij hun behoeften. Onverwachte inbreng van representanten nodigt uit tot gesprek en uitwisseling van perspectieven op de situatie, wat het vraagstuk breder belicht.

Vanuit de ervaringen uit dit onderzoek blijkt dat het lichamelijk opstellen in de ruimte een aanvulling is op de reflectiemethoden bij entrea lindenhout vanwege het gevoelsmatige inzicht vanuit herkenning van het opstellingsbeeld; vanwege de brede inzetbaarheid door de lichamelijke beleving van het vraagstuk; vanwege het visuele inzicht van het opstellingsbeeld dat erkenning en overzicht biedt en vanwege de verbreding van zicht op de kwestie via de inbreng van meerdere perspectieven op de reflectievraag. Juist dit perspectief van een buitenstaander roept ook vragen op bij de deelnemers aan dit onderzoek over hoe representatief die inbreng daadwerkelijk is en wat de risico's zijn van misinterpretatie. Op deze vraag wil ik graag wat dieper ingaan tijdens het beantwoorden van de hoofdvraag en de laatste deelvraag van dit onderzoek in het vierde hoofdstuk, de zorgethisch discussie.

4. Zorgethische discussie

4.1 Inleiding

Reflectie is terugkijken op hoe je te werk bent gegaan en daarvan leren door verbinding te leggen tussen wat je hebt gezien, gevoeld, gedacht en gedaan. Marshall (2019) definieert reflectie als “zorgvuldig onderzoek van en samenbrengen van ideeën om tot nieuw inzicht te komen door voortdurende cycli van expressie en revaluatie.” (Marshall, 2019, p. 411). Het doel van dit onderzoek is om te ontdekken wat passende reflectiemethoden zijn binnen gespecialiseerde jeugdzorg bij entrea lindenhout. Hiertoe wordt in de discussie de derde deelvraag uit dit onderzoek beantwoord, namelijk: *“Welke bijdrage leveren de ervaringen van behandelaren en andere betrokkenen met reflecteren middels een lichamelijke opstelling, in verband gebracht met (zorgethische) inzichten met betrekking tot lichamelijke, aan een beter begrip van passende reflectiemethoden ter verbetering van kwaliteit van zorg bij entrea lindenhout?”* Deze vraag wordt beantwoord vanuit het perspectief van drie belanghebbende partijen, namelijk de overheid, het werkveld en de professional in de praktijk. Vervolgens kom ik terug op de zorg van participanten die genoemd is in het voorgaande hoofdstuk over de inbreng van representanten en het risico op misinterpretatie tijdens opstellingen. Ten slotte wordt in de conclusie de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord.

4.2 Discussie

Overheid

Ten eerste wordt de onderzoeksvraag naar passende reflectiemethoden bij entrea lindenhout gezien vanuit het perspectief van de overheid. Hiertoe worden de ervaringen van de participanten van dit onderzoek vergeleken met de doelstellingen van de Hervormingsagenda Jeugd 2023–2028. Deze doelen zijn, onder meer, zorg die aansluit bij de specifieke context van de cliënt en het verbeteren van de samenwerking tussen professionals om samenhangende zorg te bieden aan het kind en de mensen waar het van afhankelijk is (Rijksoverheid, 2023, p. 11). Hieruit blijkt dat vanuit de overheid gezien een passende reflectiemethode de samenwerking in het werkveld zou moeten verbeteren en ruimte moet bieden om de complexiteit van het vraagstuk te onderzoeken. Deze ruimte ervaren deelnemers aan dit onderzoek tijdens het stilstaan bij het opstellingsbeeld. De gedragswetenschapper benoemt hoe stilstaan bij de nabijheid van de vertegenwoordigers van moeder en oma in de opstelling haar beeld van de diepte van hun relatie verandert (gedragswetenschapper, persoonlijke communicatie, 14 juni 2024). Ook ervaren deelnemers aan dit onderzoek effecten van de opstelling op samenwerking met hun omgeving vanwege de verheldering van de rolverdeling. Voorbeelden hiervan zijn meer begrip van behandelaren voor de voogd en daardoor een soepeler contact naast het toegenomen begrip van gezinshuisouders voor de positie van de biologische familie. De participanten waarderen de mogelijkheid om gezamenlijk naar het vraagstuk te kijken, het overzicht dat dit biedt en de

meerwaarde daarvan voor de onderlinge samenwerking (representant hulpverlener, persoonlijke communicatie, 27 mei 2024; representant jongere, persoonlijke communicatie, 28 mei 2024; gezinshuisouders, persoonlijke communicatie 14 juni 2024). Deze inzichten in de complexiteit van het vraagstuk en de ervaren verbetering van de samenwerking van de deelnemers sluiten aan bij de verwachtingen van de overheid van een goede reflectiemethode. Zo bevestigen deze bevindingen gepastheid van de opstellingsmethode voor gebruik bij entrea lindenhout vanuit de overheid gezien.

Werkveld

Ten tweede wordt de geschiktheid van de opstelling als reflectiemethode beoordeeld vanuit het perspectief van het werkveld. Een geschikte reflectiemethode zou bestaande denkpatronen en aannames moeten doorbreken om tot echte verbeteringen in de jeugdzorg te komen (Rodriguez Rivas-Stellaard, 2023, p. 192). Het stilstaan bij lichamelijke sensaties en impulsen tijdens opstellingen, in plaats van direct te handelen, biedt ruimte aan meerdere perspectieven en geeft keuzeruimte voordat ons ratio ons denken en handelen in vastgeroeste patronen leidt (Tops, 2017, p. 37). Zo brengt het lichamelijke uitgangspunt tijdens reflectie in de opstelling nieuwe mogelijkheden om de kans op het herhalen van automatische denkwijzen en geïnternaliseerde culturele overtuigingen te verminderen (Ferreira, 2021, p. 1467). De respondenten van dit onderzoek ervaren deze lichamelijke impulsen bij het intuïtief kiezen van hun plek in de opstelling en de herkenbaarheid van dat opstellingsbeeld voor de vraagsteller (hulpverlener kamertraining, persoonlijke communicatie, 3 juni 2024; representant hulpverlener, persoonlijke communicatie, 27 mei 2024). De lichamelijke ervaringen op die plek, zoals druk of misselijkheid zijn nieuwe wegen naar gevoelsmatige inzichten. De rust en opluchting die ervaren wordt op een plek die beter past, geeft helderheid op een diepere laag, die niet bereikt wordt door het vraagstuk te beschouwen (hulpverlener kamertraining, persoonlijke communicatie, 3 juni 2024). De lichamelijke ervaring in de opstelling sluit hiermee aan bij de behoefte uit het werkveld om bestaande denkpatronen te doorbreken.

Bovendien wordt in het werkveld ruimte voor reflectie op de gevoelens en verantwoordelijkheden van de professional noodzakelijk geacht voor goede kwaliteit van zorg (Baur et al., 2017, p. 491). Baur et al. (2017, pp. 485) beschrijven het belang van de juiste emotionele balans, tijdens het verlenen van zorg, door wel sensitief te zijn voor de behoeften van de ander, maar niet overweldigd te worden door de intensiteit van de nood. Professionals ervaren stress als zij niet de mogelijkheden hebben om te doen wat zij nodig achten. Deze stress kan problematisch worden als zij negatief tegenover de bijbehorende emoties staan en deze gaan vermijden (Baur et al., 2017, p. 485). Het vermijden van deze emoties kan leiden tot (onbewust) afstand nemen van de betreffende cliënt of situatie (Baur et al., 2017, pp. 487-489). Dit maakt ruimte voor reflectie op de gevoelens en verantwoordelijkheden van de professional noodzakelijk voor goede kwaliteit van zorg (Baur et al., 2017, p. 491). Aangezien de gespecialiseerde jeugdzorg opereert in complexe situaties waar de ontwikkeling van jeugdigen gevaar loopt, is de kans op het ontwikkelen van negatieve gevoelens bij professionals zeer groot.

De aanzienlijke rol van het gevoelsmatige inzicht in de ervaringen van de deelnemers aan de opstellingen pleit hiermee voor diens geschiktheid voor gebruik bij entrea lindenhout. De gezinshuisouders en de hulpverlener van de kamertraining verwoorden dit door de rust te benoemen die zij ervoeren na het innemen van de eindpositie in hun opstelling. De hulpverlening kamertraining kwam door deze ervaring tot het inzicht, dat emotioneel zijn en deskundig zijn samen kan gaan wat het risico op vermijden van emoties vermindert (hulpverlener kamertraining, persoonlijke communicatie, 3 juni 2024). De opstellingsmethode om via lichamelijke impulsen tot inzicht te komen en daarmee bestaande denkpatronen te doorbreken evenals de ruime aandacht voor gevoelens in deze methode komen overeen met de eisen aan een reflectiemethode vanuit het werkveld.

Professionals in de praktijk

Ten derde wordt de gepastheid van reflecteren via opstelling bij entrea lindenhout beoordeeld vanuit het perspectief van professionals in de praktijk door middel van het oordeel van de deelnemers aan dit onderzoek. De respondenten vinden de opstellingsmethode geschikt voor entrea lindenhout vanwege het gevoelsmatige inzicht vanuit herkenning van het opstellingsbeeld. Bovendien waarderen zij de brede inzetbaarheid van deze lichamelijke methode (Ferreira, 2021, p. 1467) door de overbodigheid van taal en de verwachting dat de gevoelsmatige benadering aansluit bij emotioneel belaste mensen (gezinshuismoeder, persoonlijke communicatie, 14 juni 2024). De deelnemers ervaren dat het gebruik van hun lichaam als instrument ruis over het vraagstuk voorkomt (representant hulpverlener, persoonlijke communicatie 27 mei 2024) en snel naar de kern van het vraagstuk leidt (representant jongere, persoonlijke communicatie, 28 mei 2024).

Ook de visuele kwaliteit van de opstellingsmethode zorgt ervoor dat inzichten echt binnenkomen bij de deelnemers en biedt ruimte voor erkenning van de betrokkenen in het vraagstuk (gedragswetenschapper, persoonlijke communicatie, 14 juni 2024). Volgens Hamington (2012b, p. 60) biedt onze lichamelijke ervaring de basis voor empathie. Door onze eigen ervaringen van ‘vallen’, kunnen we ons voorstellen hoe iemand zich voelt wanneer hij valt. Verbeelding stelt ons in staat om ons in anderen te verplaatsen en een voorstelling te maken van diens zorgbehoefte (Hamington, 2012b, p. 60). De gedragswetenschapper herkent dit lichamelijke startpunt voor empathie en dit biedt volgens haar een ander resultaat dan wanneer je start vanuit de ratio: “Voelen wat juist is, werkt krachtiger dan bedenken wat juist is” (gedragswetenschapper, persoonlijke communicatie, 14 juni 2024).

De respondenten van dit onderzoek ervaren de opstelling als een aanvulling op de reflectiemethoden bij entrea lindenhout vanwege het gevoelsmatige inzicht vanuit herkenning van het opstellingsbeeld; vanwege de brede inzetbaarheid door de lichamelijke beleving van het vraagstuk; vanwege het visuele inzicht dat erkenning en overzicht biedt en vanwege de verbreding van zicht op de kwestie via de inbreng van meerdere perspectieven op de reflectievraag.

Dit laatste punt over inbreng van nieuwe perspectieven brengt ons bij het zorgpunt van enkele participanten over wiens emoties geuit worden tijdens de opstelling en risico's van misinterpretatie tijdens de opstelling. Sommige respondenten vragen zich af wiens ervaringen worden gedeeld door de representanten en hoeveel die zeggen over de situatie van de vraagsteller. Zo betwijfelen diverse deelnemers of representanten met een compleet andere achtergrond goed mee kunnen resoneren met de betrokkenen uit het vraagstuk. Resoneren betekent weerklank geven. Het is het delen van wat iets bij je oproept en dat hoeft niet overeen te komen met de ervaring van de persoon waar de opstelling over gaat. Resoneren is ook anders dan je verplaatsen in de ander. Om je te kunnen verplaatsen heb je kennis en voorstellingsvermogen nodig, terwijl resoneren een meer intuïtieve oorsprong heeft. Representeren wordt omschreven als het gebruiken van je lichaam en zintuigen om informatie op te pikken over de dynamiek van het vraagstuk, waarbij de representant geen voorinformatie nodig heeft (Bert Hellinger Instituut, z.d.). Tijdens de opstellingen in dit onderzoek was er veel herkenning van de inbreng van de representanten en ook de niet herkenbare inbreng leidde vaak tot nieuwe inzichten. Juist het inzicht van gezinshuismoeder over haar belang voor de biologische moeder leidde tot meer begrip voor deze moeder en de neiging om naar haar uit te reiken. De ervaringen uit dit onderzoek wijzen dus niet op schadelijke inbreng van representanten. Bovendien werken behandelaren in de gespecialiseerde jeugdzorg met intense emoties en ingewikkelde dynamieken. Het behoort tot hun taken om tegenstrijdige informatie en belangen te hanteren en hier zorgvuldig hun eigen afwegingen in te maken, ook binnen een reflectie oefening.

Het voordeel van werken met representanten is dat zij als buitenstaander uitermate geschikt zijn om een ander perspectief aan te reiken in vastgelopen situaties (gezinshuismoeder, persoonlijke communicatie, 14 juni 2024). Filosofe Maria Lugones (1985) noemt het verkennen van andere perspectieven 'wereldreizen'. Volgens haar kun je de ander pas kennen als je zijn leefwereld hebt betreden. De status quo accepteren, doet geen recht aan de veelzijdigheid van mensen. Om los te komen van vaststaande beelden over anderen helpt het om op een lichtvoetige en luchthartige manier nieuwsgierig te zijn naar hun wereld (Lugones, 1985, pp. 95-98) . Werkelijk open staan voor de beleving van de ander geeft ruimte om nieuwe kanten van die persoon te ontdekken en daarmee ook van onszelf. 'Wereldreizen' naar de ander, zonder de angst om fouten te maken, biedt creatieve mogelijkheden om vaste denkbeelden te doorbreken of te verrijken. Je in iemands wereld begeven is een liefdevolle handeling waarin je probeert te begrijpen hoe het is om die persoon te zijn en wie wij in hun ogen zijn. Je kunt pas echt goed voor iemand zorgen als je zijn wereld kent (Lugones, 1985, pp. 95 -98).

4.3 Conclusie

De hoofdvraag van dit onderzoek *‘Hoe dragen ervaringen met de reflectiemethode "lichamelijke opstelling in de ruimte" van behandelaren en andere betrokkenen bij hulpverlening vanuit entrea lindenhouw bij, aan een beter begrip van passende reflectiemethoden ter verbetering van kwaliteit van zorg bij entrea lindenhouw?’* wordt wederom beantwoord vanuit het perspectief van de overheid, het werkveld en de professionals in de praktijk. Gebaseerd op de doelstellingen in de Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028 (Rijksoverheid, 2023, p. 11) bevestigt het perspectief van de overheid de gepastheid van deze reflectiemethode. Dit valt af te leiden uit de ervaren voordelen van het visuele overzicht in de opstelling dat bewustwording over rolverdeling biedt en de mogelijkheid om in te zoomen op de complexiteit van het specifieke vraagstuk (representant hulpverlener, persoonlijke communicatie, 27 mei 2024; representant jongere, persoonlijke communicatie, 28 mei 2024; gezinshuisouders en gedragswetenschapper, persoonlijke communicatie 14 juni 2024). Vanuit het werkveld wordt een reflectiemethode geschikt geacht wanneer deze bestaande denkpatronen en aannames kan doorbreken om tot echte verbeteringen in de jeugdzorg te komen (Rodriguez Rivas-Stellaard, 2023, p. 192) en ruimte biedt voor reflectie op de gevoelens en verantwoordelijkheden van de professional (Baur et al., 2017, p. 491). De opstellingsmethode om via lichamelijke impulsen tot inzicht te komen en daarmee bestaande denkpatronen te doorbreken evenals de ruime aandacht voor gevoelens (gezinshuisouders, persoonlijke communicatie, 31 mei 2024; hulpverlener kamertraining, persoonlijke communicatie, 24 mei 2024) in deze methode komen overeen met de eisen aan een reflectiemethode vanuit het werkveld. Als perspectief van professionals in de praktijk worden de ervaringen van de respondenten van dit onderzoek aangehaald. Zij zien de opstellingsmethode als een aanvulling op reflectiemethoden bij entrea lindenhouw vanwege het gevoelsmatige inzicht vanuit herkenning van het opstellingsbeeld; vanwege de brede inzetbaarheid door de lichamelijke beleving van het vraagstuk; vanwege het visuele inzicht van het opstellingsbeeld dat erkenning en overzicht biedt en vanwege de verbreding van zicht op de kwestie via de inbreng van meerdere perspectieven op de reflectievraag. Hoewel deze inbreng van representanten bij sommige deelnemers vragen oproept, zijn representanten uitermate geschikt om een aanvullend perspectief aan te reiken in vastgelopen situaties (gezinshuismoeder, persoonlijke communicatie, 14 juni 2024). Filosoof Maria Lugones (1985) noemt dit verkennen van andere perspectieven *‘wereldreizen naar de ander’* (Lugones, 1985, pp. 95 -98).

Zorgethische reflectie op de bevindingen van de respondenten toont de sterke kwaliteiten van de opstellingsmethode voor reflectie, namelijk het visuele inzicht van het opstellingsbeeld dat erkenning en overzicht over de rolverdeling en de complexiteit van het vraagstuk biedt, de ruime aandacht voor gevoelens vanuit herkenning van het opstellingsbeeld, de mogelijkheid om bestaande denkpatronen te doorbreken vanuit de lichamelijke beleving van het vraagstuk, de brede inzetbaarheid van een lichamelijke methode en vanwege de verruiming van zicht op de kwestie via de inbreng van meerdere perspectieven op de reflectievraag. Deze kenmerken sluiten aan bij de verwachtingen van een geschikte reflectiemethode vanuit de overheid, het werkveld en

professionals in de praktijk en maken lichamelijke opstelling in de ruimte passend voor reflectie binnen entrea lindenhout.

5. Kwaliteit, beperkingen en aanbevelingen

Dit laatste hoofdstuk bespreekt de maatregelen die genomen zijn om de kwaliteit van dit onderzoek te waarborgen. Vervolgens benoem ik de beperkende invloeden op de onderzoeksresultaten om af te sluiten met suggesties voor vervolgonderzoek.

5.1 Kwaliteit

Voor de navolgbaarheid van de denkstappen die naar de onderzoeksvragen hebben geleid, is de analyse van achtergrondinformatie in het methodehoofdstuk specifiek beschreven. Daarnaast zijn voor optimale transparantie alle fasen van de empirische dataverzameling uitvoerig omschreven. Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te vergroten heb ik gebruik gemaakt van video-opnamen. Zo kon ik bij het beschrijven van de bevindingen zo dicht mogelijk bij de uitingen en de bewoordingen van de deelnemers blijven door deze opnamen herhaaldelijk terug te kijken. Omwille van de vertrouwelijkheid van persoonlijke gegevens van medewerkers en cliënten zijn de ervaringen van de deelnemers anoniem verwerkt. Om toch zo representatief mogelijke data te verzamelen over ervaringen met de reflectiemethode is verwezen naar de functie van de deelnemers in de beschrijving van de opstellingen en de interviews. Om de geloofwaardigheid (Creswell, 2007, p. 206) van dit onderzoek te vergroten zijn ook kritische reacties van deelnemers en twijfels over de methode in de beschrijving opgenomen. Ter validatie van deze data heb ik de beschrijving voorgelegd aan alle deelnemers. Voor het bevindingenhoofdstuk is alleen geput uit de beschrijving waar de deelnemers zich in herkennen (Creswell, 2007, p. 206). Ten slotte heb ik aan datatriangulatie gedaan zoals Creswell die beschrijft door uit meerdere bronnen informatie te verzamelen (Creswell, 2007, p. 208). Bij de theoretische verkenning heb ik mij zo breed mogelijk georiënteerd door het gebruik van zoektermen die mijn onderwerp zo volledig mogelijk uiteenzetten. Bij de empirische dataverzameling heb ik aan datatriangulatie gedaan door te putten uit twee *cases* (Stake, 1995, p. 2). Alleen informatie die uit beide cases duidelijk naar voren kwamen zijn beschreven als kenmerkend voor deze reflectiemethode in de bevindingen uit dit onderzoek.

5.2 Beperkingen

Ik benoemd drie soorten beperkingen van dit onderzoek, namelijk beperkingen met betrekking tot de populatie, tot de methode en tot de onderzoeker.

Populatie

Dit onderzoek is gebaseerd op de ervaringen van 21 deelnemers aan twee opstellingsbijeenkomsten. Dit een kleine groep om uitspraken te doen over de inzetbaarheid van een methode in een organisatie met honderden medewerkers. De gevonden kenmerken van de opstellingsmethode zijn een weergave van de bevindingen van de deelnemers aan dit onderzoek. Aangezien zij vrijwillig deelnamen aan dit onderzoek, stonden zij waarschijnlijk al positief

tegenover opstellingen. Dit kleurt hun ervaringen en daarmee zijn deze niet zomaar overdraagbaar op alle medewerkers van entrea lindenhout. Door een levendige beschrijving van de ervaringen binnen dit onderzoek te presenteren, hoop ik de lezer nieuwsgierig te maken naar de mogelijkheden van de opstellingsmethode voor reflectie.

Methode

Voor dit onderzoek is een goed gekwalificeerde opsteller aangetrokken die diverse opleidingen tot het faciliteren van opstellingen aan het Bert Hellinger Instituut heeft afgerond. Toch heeft iedere opsteller zijn eigen stijl en werkmethode, waardoor de ervaringen in dit onderzoek af kunnen wijken van ervaringen in een opstelling, geleid door een andere opsteller.

Onderzoeker

Ik heb onderzoek gedaan in mijn eigen werkpraktijk. Dit betekent dat ik al een bestaand beeld heb over werkwijzen, de bedrijfscultuur en over wat daar anders in zou moeten. Mijn overtuigingen zijn de oorsprong van dit onderzoek en beïnvloeden mijn beoordeling van wat een reflectiemethode passend maakt. Mijn dagelijks werk als gezinsbegeleider in de gespecialiseerde jeugdzorg ervaar ik vaak als stressvol vanwege het verdragen van het lijden van de mensen waar ik mee werk en de druk van de opdracht om daar iets aan te veranderen. In mijn ervaring is de balans tussen spanning en ontspanning makkelijker te bewaken tijdens samenwerking met collega's met een gedeelde visie over taakverdeling. Regelmatige hervormingen van de jeugdzorg leiden tot veel wisselingen in de functionarissen waar ik mee samenwerk. Deze grote doorstroom aan vakgenoten resulteert in een continue onderhandeling over taakverdeling. Uit mijn teleurstelling in de taakopvatting van samenwerkingspartners in mijn werkpraktijk ontstaat mijn voorkeur voor een reflectiemethode, waarin de relationele verbondenheid van de betrokkene aan bod komt. Dit heeft zeker invloed gehad op mijn selectie van relevante informatie en mijn keuze voor de opstellingsmethode als onderzoeksobject. Zo spelen mijn ervaringen mee in hoe ik als onderzoeker naar de geschiktheid van de opstellingsmethode kijk. Om de interviews met de deelnemers zo min mogelijk door mijn eigen vooronderstellingen te laten leiden, heb ik voor de interviews algemene, open vragen opgesteld. Naar aanleiding van observaties van de reflectiebijeenkomsten heb ik deze vragenlijsten aangevuld om zo dicht mogelijk bij de ervaring van de deelnemers te blijven.

5.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Ik hoop dat de uitkomst van dit onderzoek de lezer nieuwsgierig maakt naar de mogelijkheden van de opstelling als reflectiemethode. De mogelijkheden die de opstellingsmethode biedt voor helder zicht op waar de samenwerking schuurt en verheldering van de rolverdeling tussen betrokkenen, nodigt uit tot gezamenlijk reflecteren op een opstellingsbeeld. In dit onderzoek is getracht met betrokkenen samen naar de reflectievraag te kijken. Toch waren zij niet allen aanwezig. Om zorgvuldig met cliënten om te gaan, hebben hun behandelaren besloten om hen deze keer niet uit te nodigen voor de opstelling. Ook waren bij de

opstelling van de gezinshuisouders niet alle betrokken professionals aanwezig. Zo hadden de traumastabilisator en de voogd andere verplichtingen. Gezien de inzichten van deelnemers over rolverdeling en de behoeften van de cliënt, zou het aan te bevelen zijn om te onderzoeken wat reflecteren middels lichamelijk opstellen kan betekenen als dit samen gedaan wordt met meerdere partijen. De gezinshuisouders vonden het jammer dat de voogd niet aanwezig was en zouden graag nog eens een opstelling doen in aanwezigheid van de voogd en de biologische familie van de jongen. Gezien de nauwe samenwerking tussen lokale teams en gespecialiseerde jeugdzorg, zie ik ook voordelen om samen met die beide partijen te reflecteren door middel van een opstelling. Ik hoop dat het lezen van dit onderzoek uitnodigt tot nieuwsgierigheid naar de leefwereld van de ander en tot verder exploreren van de mogelijkheden van de opstellingsmethode voor reflectie.

Literatuur

- Baur, V. (2016, 26 april). *Sámen onderzoeken: “extraatje” of dringende noodzaak? De betekenis van transformatief onderzoek voor zorgethiek*. Zorgethiek.nu. Geraadpleegd op 6 mei 2024, van [Sámen onderzoeken: ‘extraatje’ of dringende noodzaak? - Zorgethiek.nu](https://www.zorgethiek.nu/samen-onderzoeken-extraatje-of-dringende-noodzaak/)
- Baur, V., Breed, M., Visse, M. (2022). *Embodying Moral Space: Exploring a Care Ethical Constellation Tool for Moral Deliberation*. SAGE Open. 12. 215824402210946. 10.1177/21582440221094603.
- Baur, V., van Nistelrooij, I. & Vanlaere, L. (2017). The sensible health care professional: a care ethical perspective on the role of caregivers in emotionally turbulent practices. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 20, 483-493.
- Bert Hellinger Instituut Nederland. (z.d.). *Wat is een representant?*. Geraadpleegd op 26 juni 2024, van [Veelgestelde vragen | Bert Hellinger Instituut Nederland](https://www.bert-hellinger.nl/veelgestelde-vragen/)
- Blank, J. L., Van Heezik, A.A.S. & Valdmanis, V.G. (2023). Jongleren in de jeugdzorg. Empirisch onderzoek naar de relatie tussen inkoop en kostendoelmatigheid van de jeugdzorg in Nederlandse gemeenten. Stichting Instituut Publieke Sector Efficiëntie Studies. Delft. Geraadpleegd op 23-02-2024, van [IPSE2204 Kostendoelmatigheid jeugdzorg.pdf \(ipsestudies.nl\)](https://www.ipsestudies.nl/IPSE2204_Kostendoelmatigheid_jeugdzorg.pdf)
- Beroepsvereniging van Professionals Sociaal Werk (BPSW). (2017). *Beroepscode voor de Jeugd- en Gezinsprofessional. Beroepsnormen voor de beroepsvariant Jeugd- en Gezinsprofessional*. Geraadpleegd op 20 oktober 2023, van https://bpsw.nl/app/uploads/Beroepscode_Jeugd_Gezinsprofessional-web.pdf
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design. Choosing Among Five Approaches (2nd ed.)*. Sage Publications.
- De Ruiter, A., Visser, W., Dekking, S., Leget, C., Dronkers, P. (2022). Onder de radar: Zorg voor ongedocumenteerden en statushouders in coronatijden. Geraadpleegd op 26 januari 2024, van [UvH-2022-Onder-de-Radar.pdf \(zorgethiek.nu\)](https://www.zorgethiek.nu/uvh-2022-onder-de-radar.pdf)
- Ellingson, L.L., (2006). Embodied Knowledge: Writing Researchers' Bodies Into Qualitative Health Research. *Qualitative health research*, 16 (2), 298-310. DOI: 10.1177/1049732305281944
- Ferreira, J. M. (2021). What if we look at the body? An embodied perspective of collaborative learning. *Educational Psychology Review*, 33(4), 1455-1473.
- Gilligan, C. (1982/1993). *In a different voice*. Harvard University Press.
- Hamington, M. (2012a). A performative approach to teaching care ethics: A case study. *Feminist Teacher*, 23(1), 31-49.
- Hamington, M. (2012b). Care ethics and corporeal inquiry in patient relations. *International Journal of Feminist Approaches to Bioethics*, 5(1), 52–69. <https://doi.org/10.2979/intjfemappbio.5.1.52>
- Helderman, J. K., Zeitlin, J., Sabel, C. (2019). *Leren van casuïstiek in het Utrechtse Jeugdstelsel. Een analyse van institutionele innovaties en knelpunten*. Geraadpleegd op 23-02-2024,

- van [Leren van casuïstiek in het Utrechtse Jeugdinstel | Publicatie | voor Jeugd & Gezin \(voordejeugdenhetgezin.nl\)](#)
- KNAW, NFU, NWO, TO2-federatie, Vereniging Hogescholen & VSNU. (2018). *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit*. DANS. <https://doi.org/10.17026/dans-2cj-nvwu>
- Leget, C., van Nistelrooij, I., & Visse, M. (2019). Beyond demarcation: Care ethics as an interdisciplinary field of inquiry. *Nursing ethics*, 26(1), 1-9.
DOI:10.1177/0969733017707008
- Lugones, M. (2003). *Pilgrimages/peregrinajes: Theorizing coalition against multiple oppressions*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Marshall, T. (2019). The concept of reflection: a systematic review and thematic synthesis across professional contexts, *Reflective Practice*, 20:3, 396-415,
DOI: [10.1080/14623943.2019.1622520](https://doi.org/10.1080/14623943.2019.1622520)
- McNaughton, M. J. (2009). Closing in on the Picture: Analyzing Interactions in Video Recordings. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(4), 27-48.
<https://doi.org/10.1177/160940690900800405>
- Patel, V. (2024). *Groespwerk en diversiteit* (afbeelding titelblad). Dreamstime.com.
Geraadpleegd op 26 januari 2024, van [Groespwerk en Diversiteit stock foto. Image of cirkel, beheer - 267260 \(dreamstime.com\)](#)
- Rijksoverheid. (2023). *Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028*. Geraadpleegd op 22 februari 2024, van
<https://open.overheid.nl/documenten/addec5d5-279c-40de-b607-7b64e8441602/file>
- Rodriguez Rivas-Stellaard, S. D. (2023). Boemerangbeleid: Over aanhoudende tragiek in passend onderwijs- en jeugdzorgbeleid. Vrije Universiteit Amsterdam. BOOM.
<https://doi.org/10.5463/thesis.141>
- Schippers, A. (2021). Gouden Verbindingen. Kennis ervaren, herkennen en erkennen. *Utrecht: Universiteit voor Humanistiek*.
- Servaas, S. (2021). Specialistische Jeugd GGZ Afschalen met Behoud van Kwaliteit: Visie van Nieuwegeinse Professionals. Masterthesis Youth, Education and Society Universiteit Utrecht. Geraadpleegd op 23-02-2024, van
[Microsoft Word - Sofie Servaas Thesis Afschalen SJGGZ.docx \(uu.nl\)](#)
- Sieckelinck, S. (2022). Professioneel jongerenwerk: een love tori. Academische Uitgeverij Eburon. Geraadpleegd op 23-02-2024, van
[HVA Sieckelinck - Proef 4.indd](#)
- Sipman, G., Thielke, J., Martens, R., & Mckenney, S. (2021). Can a Systemic-Phenomenological Teacher Professional Development Program Enhance Awareness of Intuitions and Serve Pedagogical Tact?. *Systemic Practice and Action Research*, 35 (1), 153 - 175. DOI:[10.1007/s11213-021-09562-z](https://doi.org/10.1007/s11213-021-09562-z)
- Sondeijker, F., Helderma, J. K., de Zwart, O., de Kruijf, J., & Kwakernaak, M. (2021). Eigenwijs transformeren. Verwey-Jonker Instituut/Instituut for Management Research Randboud University. Geraadpleegd op 23-02-2024, van

[eigenwijs-transformeren.pdf \(nji.nl\)](#)

- Stake, R. E. (1995). *The art of casestudy research*. Sage Publications, Inc.
- Tops, M. (2017). Lichamelijkheid binnen morele reflectie. *Tijdschrift voor Gezondheidszorg en Ethiek*, 27(2), 34-40.
- Verenigde Naties. (1989). *Verdrag inzake de Rechten van het Kind*. Geraadpleegd op 20 oktober 2023, van https://wetten.overheid.nl/BWBV0002508/2002-11-18#Verdrag_2
- Visse, M. (2023). ZEB40 slides case study intro sept 11D (PowerPoint slides). Itslearning. Geraadpleegd op 26 januari 2024, van [itslearning](#)
- Visse, M. (2023). Theorieën van zorgethisch onderzoek (PowerPoint slides). Itslearning. Geraadpleegd op 26 januari 2024, van [itslearning](#)
- Walker, M. U. (1993). Keeping Moral Space Open New Images of Ethics Consulting. *The Hastings Center Report*, 23(2), 33–40. <https://doi.org/10.2307/3562818>
- Walker, M. (1989). Moral Understandings: Alternative "Epistemology" for a Feminist Ethics. *Hypatia*, 4 (2), 15-28.
- Windhorst, D.A., Fang, Y., Fierloos, I.N., Crone, M.R., Van Mourik, K., Jonkman, H.J., Hosman, C.M.H., Jansen, W. & Raat, H. (2019). Evaluation of effectiveness of (elements of) parenting support in daily practice of preventive youth health care; design of a naturalistic effect evaluation in 'CIKEO' (consortium integration knowledge promotion effectiveness of parenting interventions). *BMC Public Health*, 19(article no. 1462), 7-9. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7785-y>
- Zorgethiek.nu. (2015, 26 augustus). *Notitie over de Utrechtse zorgethiek*. Geraadpleegd op 5 mei 2024, van [SON \(zorgethiek.nu\)](#)

Bijlagen

Bijlage 1. Uitnodiging

Beste deelnemer,

De datum van de opstelling komt dichterbij en Annemarie (de opsteller) en ik kijken er naar uit. We zijn erg benieuwd wat ons onderzoek gaat brengen. De inbreng wordt gedaan door gezinshuisouders van entrea lindenhout over één van de kinderen die bij hen woont. Bij de opstelling zijn zowel betrokkenen bij het hulpverleningstraject als vrijwilligers (die zich aanbieden als representant) aanwezig. Om de privacy van cliënten en deelnemers zoveel mogelijk te beschermen, is afgesproken dat er geen namen of gegevens van cliënten gedeeld worden; De onderzoeker, opsteller en representanten krijgen geen persoonsgegevens van cliënten te weten. Indien nodig wordt er gesproken over “de jongere, moeder, vader, oma, etc.” Daarnaast wordt afgesproken om alleen over je eigen ervaring met de opstelling te spreken met anderen en geen informatie over de inbreng te delen buiten deze bijeenkomsten.

We starten na een introductie de opstelling met een korte meditatie. Daarna zal de opsteller kort uitvragen wat de inbrenger wil onderzoeken. Vervolgens nodigt de inbrenger een aantal representanten uit om de positie van iemand uit de situatie in te nemen en een plek in de ruimte te kiezen. Als de representant zich prettig voelt om die rol op te pakken, stemt hij in. De uitnodiging mag ook altijd geweigerd worden. De ervaring leert dat deze vorm van resonantie en het delen van de (lichamelijke) ervaringen op die plek veel inzicht en helderheid kunnen bieden in het vraagstuk van de inbrenger. De opsteller zal het gesprek sturen ten behoeve van het proces en dan kan het voorkomen dat zij hierbij mensen moet onderbreken. Dit is altijd om het proces van de opstelling zo goed mogelijk te laten verlopen en een veilige sfeer te behouden.

De opstelling beoogt een dieper inzicht over de vraag van de inbrenger, de kwestie in het hulpverleningstraject tussen inbrenger en cliënt(en). Het gaat niet over de cliënt en niet over diens (familie)geschiedenis dan wel de (familie)geschiedenis van de inbrenger. Natuurlijk zijn we in ons werk allemaal ons eigen instrument en staan we onder invloed van onze eigen (familie)geschiedenis en zal dit meespelen tijdens de opstelling. Dit is gebruikelijk, maar zal niet uitgediept worden tijdens deze bijeenkomst. Tijdens deze opstelling wordt er ingezoomd op de relatie tussen de hulpverlener en de cliënt en de aspecten die daar invloed op kunnen hebben. Indien invloeden vanuit een familiegeschiedenis opploppen, zal altijd toestemming gevraagd worden of we ermee mogen werken ten behoeve van dit vraagstuk of we parkeren het als een gegeven en laten het daar. Tijdens de opstelling staan de ervaring en het gevoel centraal in plaats van de ratio. Het is fijn als er na de bijeenkomst rust genomen kan worden om de ervaringen even te laten zakken of landen en er niet meteen afspraken op de bijeenkomst volgen.

We treffen elkaar 9:30 in de gymzaal (gebouw 3 aan de linkerhand als je het terrein op komt) op de hoofdlocatie van entrea lindenhout in Arnhem; Heijenoordseweg 1. Ik ben hier op tijd aanwezig en als je het niet kunt vinden, kun je me appen of bellen (06-336 16 338) In de gymzaal hebben we de ruimte om

vrij te bewegen. We moeten wel rekening houden met de nieuw gelegde vloer en dit betekent dat we deze niet met buitenschoenen mogen betreden. Daarom wil ik je vragen om binnen(sport)schoenen, sloffen of dikke sokken mee te nemen. In de gymzaal is het niet heel warm, dus een vestje is wellicht ook prettig. Voor koffie en thee wordt gezorgd. Door werkzaamheden in het gebouw moeten we de ruimte via de zijingang betreden via een pad na een ijzeren hek direct links om de hoek van de oprit naar het terrein van entrea lindenhout. Ik hang hier nog een bordje met “ingang gymzaal opstelling”. Voor de zekerheid stuur ik in de bijlage nog een foto mee van de ingang; het ijzeren hek in het midden van de foto.

We organiseren deze opstelling in het kader van onderzoek naar de opbrengst van deze methode van reflecteren. Daarom worden de bijeenkomsten gefilmd, zodat de ervaringen achteraf in kaart kunnen worden gebracht. Aangezien hierbij gegevens van de deelnemers gebruikt worden, is hier schriftelijke toestemming voor nodig. Het toestemmingsformulier en informatie over opslag en gebruik van gegevens, is in de bijlage meegestuurd. Het is fijn als je deze vast even door kunt nemen. Ik neem deze formulieren ook op papier mee, zodat deze voorafgaand aan de bijeenkomst ondertekend kunnen worden.

Kort samengevat is het programma als volgt;

- 9:30 – 10:00 Binnenkomst en toelichting onderzoek, aansluitend ondertekenen van het toestemmingsformulier en kennismakingsronde (Naam, Hoe zit je hier?/Heb je ervaring met opstelling?)
- 10:00 – 10:10 pauze
- 10:10 – 10:15 meditatie om te “landen” en bewust contact met ons lichaam te maken.
- 10:15 – 11:50 opstelling
- 11:50 – 12:00 pauze
- 12:00 – 12:30 Uitwisselen wat de bijeenkomst heeft gebracht en gezamenlijke afsluiting.

Als je nog vragen hebt, ben ik op onderstaand nummer of email adres bereikbaar.

Rest mij nog te zeggen, dat ik het heel leuk vind dat je hier tijd voor maakt en je daar alvast voor te bedanken.

Vergeet je binnen-schoeisel niet en tot vrijdag,

Karina Scholtens
Ambulant hulpverlener

Informatie voor deelname aan wetenschappelijk onderzoek

Lichamelijke resonantie ter ondersteuning van complexe jeugdzorgpraktijken

Inleiding

Geachte deelnemer,

Met deze informatiebrief willen we u vragen of u wilt meedoen aan wetenschappelijk onderzoek. Meedoen is vrijwillig. U leest hier om wat voor onderzoek het gaat, wat het voor u betekent, en wat de voordelen en nadelen zijn. Wilt u de informatie doorlezen en beslissen of u wilt meedoen? Als u wilt meedoen, kunt u het formulier invullen dat u vindt in bijlage 1.

Stel uw vragen

U kunt uw beslissing nemen met de informatie die u in deze informatiebrief vindt. Daarnaast raden we u aan om op de website van de UvH de [veelgestelde vragen van deelnemers aan onderzoek](#) te lezen.

1. Algemene informatie

Dit onderzoek is goedgekeurd door de zogenoemde Ethische Commissie van de Universiteit voor Humanistiek. Een ethische commissie toetst of u als deelnemer juist wordt behandeld, of u de juiste informatie ontvangt en of er goed met uw gegevens wordt omgegaan. Het onderzoek wordt uitgevoerd door de Universiteit voor Humanistiek.

2. Wat is het doel van het onderzoek?

Het doel van het onderzoek is om te toetsen of de methode van opstelling in de ruimte een passende manier is om te reflecteren op hulpverleningstrajecten bij entrea lindenhout zodat we hiervan kunnen leren. Daarnaast heeft iedere deelnemer een eigen motivatie om mee te doen, een ervaring waar diegene meer inzicht in wil krijgen. Door samen de opstelling uit te gaan voeren, kunnen we ontdekken of deze methode voldoet aan de behoeften van de deelnemers en daarmee of het wel of geen passende manier is om de kwaliteit van zorg bij entrea lindenhout te verbeteren.

3. Hoe verloopt het onderzoek?

U wordt benaderd door Karina Scholtens, de onderzoeker, om af te stemmen over de situatie, die u zou willen opstellen en wie u daarbij wilt uitnodigen. Representanten worden benaderd om uitleg te geven over de werkwijze. We doen de opstelling in de gymzaal bij het hoofdgebouw van entrea lindenhout in Arnhem. Voorafgaand aan de opstelling tekenen deelnemers het toestemmingformulier en is er een kennismakingsronde. Na een thee pauze starten we de bijeenkomst met een korte meditatie om even te “landen” en bewust contact met ons lichaam te maken. Na de opstelling is er weer een thee pauze voordat we het laatste half uur kort uitwisselen wat de opstelling gebracht heeft, om vervolgens gezamenlijk af te ronden.

Met de betrokkenen van de onderzochte kwestie is een vervolgbijeenkomst gepland om nadat de opstelling wat gezakt is, hun ervaringen te bespreken aan de hand van o.a. onderstaande vragen;

- Wat viel je op?
- Wat vond je prettig/minder prettig?
- Welke nieuwe inzichten of opbrengsten levert deze methode op?
- Is deze methode aan te bevelen om te reflecteren op hulpverleningsprocessen bij entrea lindenhout?

Beide bijeenkomsten worden gefilmd om achteraf geanalyseerd te worden. De uitkomsten worden door Karina Scholtens in het onderzoeksverslag beschreven. Deze beschrijving wordt voorgelegd aan de deelnemers en aangepast tot iedereen zich herkent in de inhoud en hiermee akkoord is. Het uiteindelijke onderzoeksverslag wordt aan alle deelnemers gestuurd en openbaar gemaakt.

4. Welke afspraken maken we met u?

We willen graag dat het onderzoek goed verloopt. Daarom maken we de volgende afspraken met u:

- U deelt buiten de bijeenkomsten slechts uw eigen ervaring met de opstelling, niet de inhoud van de onderzochte inbreng.
- U neemt contact op met de onderzoeker in deze situaties:
 - U wilt niet meer meedoen met het onderzoek.
 - Uw telefoonnummer, adres of e-mailadres verandert.

5. Wanneer stopt het onderzoek?

- a. U wilt zelf stoppen met het onderzoek. Dat mag op ieder moment. Meld dit dan meteen bij de onderzoeker. U hoeft er niet bij te vertellen waarom u stopt.
- b. Het onderzoek stopt om andere redenen
- c. Het onderzoek is afgerond

Wat gebeurt er als u stopt met het onderzoek?

De onderzoekers gebruiken de gegevens die tot het moment van stoppen zijn verzameld.

6. Wat doen we met uw gegevens?

Doet u mee met het onderzoek? Dan geeft u ook toestemming om uw gegevens te verzamelen, gebruiken en bewaren.

Welke gegevens vragen we aan u?

Op papier houdt de onderzoeker een lijst met namen bij. Deze lijst wordt zorgvuldig bewaard. Iedere deelnemer krijgt een codenaam, die wordt gebruikt bij het beschrijven van de overige inhoudelijke informatie. De informatie, die verzameld wordt zijn de video opnamen van de 2 bijeenkomsten en praktische correspondentie via email. De video opnamen worden op een beveiligde plaats opgeslagen alleen door de onderzoeker Karina Scholtens en de opsteller Annemarie Wiersema bekeken en gewist zodra het onderzoek afgerond is.

Waarom verzamelen, gebruiken en bewaren we uw gegevens

We verzamelen, gebruiken en bewaren uw gegevens om de vragen van dit onderzoek te kunnen beantwoorden. Zodat wij daarna anoniem de resultaten kunnen publiceren.

Hoe beschermen we uw privacy?

Om uw privacy te beschermen geven wij uw naam een code. Als we uw gegevens verwerken, gebruiken we steeds alleen die code. Ook in rapporten en publicaties over het onderzoek kan niemand terughalen dat het over u ging. Namenlijsten worden tijdens het onderzoek op een beveiligde locatie bewaard.

Wie kunnen uw gegevens zien?

Sommige personen kunnen wel uw naam en andere persoonlijke gegevens zonder code inzien. Dit zijn mensen die contact met u moeten opnemen en het onderzoek moeten uitvoeren. Dit betreft in ieder geval de projectleider: Karina Scholtens

Hoelang bewaren we uw persoonsgegevens?

We bewaren uw contactgegevens en de video opnamen gedurende de uitvoering en publicatie van het onderzoek. Daarna wordt deze vernietigd, tenzij u expliciet toestemming heeft gegeven om bijvoorbeeld uw naam openbaar te maken. Na vernietiging van de contactgegevens kan niet meer achterhaald worden welke onderzoeksgegevens bij welke deelnemer hoorde. Om aan te kunnen tonen dat er daadwerkelijk personen aan het onderzoek hebben deelgenomen worden toestemmingsformulieren digitaal bewaard op een veilige locatie gedurende **maximaal** 10 jaar. Deze zijn enkel voor de onderzoeker toegankelijk.

Hergebruik van onderzoeksgegevens

Onderzoeksgegevens zijn niet herleidbaar naar uw persoon en kunnen worden gedeeld met andere onderzoekers voor vervolgonderzoek, dan wel onderzoek in hetzelfde werkveld of voor onderwijsdoeleinden.

Wilt u meer weten over uw privacy?

- Wilt u meer weten over uw rechten bij de verwerking van persoonsgegevens? Lees dan de [Privacy Verklaring voor onderzoek](#) van de UvH.
- Heeft u vragen over uw rechten? Of heeft u een klacht over de verwerking van uw persoonsgegevens? Neem dan contact op met degene die verantwoordelijk is voor de verwerking van uw persoonsgegevens. Voor uw onderzoek is dat: Karina Scholtens

Waar vindt u meer informatie over het onderzoek?

<https://www.uvh.nl/onderzoek/onderzoek-aan-de-uvh/vragen-van-deelnemers-aan-onderzoek>

7. Heeft u vragen?

Vragen over het onderzoek kunt u stellen aan Karina Scholtens

8. Hoe geeft u toestemming voor het onderzoek?

Dan vult u het toestemmingsformulier in dat u bij deze informatiebrief vindt. U en de onderzoeker krijgen allebei een getekende versie van deze toestemmingsverklaring.

9. Contactgegevens onderzoeker

Karina Scholtens

k.scholtens@entrealindenhout.nl

06 – 336 16 338

10. Bijlagen bij deze informatie

1. Toestemmingsformulier

Bijlage 1: Toestemmingsformulier deelnemer

Titel van het onderzoek: lichamelijke resonantie ter ondersteuning van complexe jeugdzorgpraktijken

Leest u a.u.b. de tekst en vink vervolgens elk hokje aan!

Voor de deelnemer:

- Ik heb de informatiebrief gelezen. Ook kon ik vragen stellen. Mijn vragen zijn goed genoeg beantwoord. Ik had genoeg tijd om te beslissen of ik meedoe.
- Ik weet dat meedoen vrijwillig is. Ook weet ik dat ik op ieder moment kan beslissen om toch niet mee te doen met het onderzoek. Of om ermee te stoppen. Ik hoef dan niet te zeggen waarom ik wil stoppen.
- Ik geef de onderzoekers toestemming om mijn gegevens te verzamelen en te gebruiken. De onderzoekers doen dit alleen om de onderzoeksvraag van dit onderzoek te beantwoorden.
- Ik begrijp dat de verzamelde onderzoeksgegevens worden hergebruikt voor vervolgonderzoek dan wel onderzoek in hetzelfde werkveld of onderwijs. Deze gegevens zijn niet herleidbaar naar mij.
- Ik weet dat voor de uitvoering van het onderzoek sommige mensen al mijn gegevens kunnen inzien. Die mensen staan in deze informatiebrief. Ik geef deze mensen toestemming om mijn gegevens in te zien voor deze controle.
- Ik wil meedoen aan dit onderzoek.

Mijn naam is (deelnemer):

Handtekening:

Datum : __ / __ / __

Voor de onderzoeker

Ik verklaar dat ik deze deelnemer volledig heb geïnformeerd over het genoemde onderzoek.

Als er tijdens het onderzoek informatie bekend wordt die de toestemming van de deelnemer zou kunnen beïnvloeden, dan breng ik hem/haar daarvan tijdig op de hoogte.

Naam onderzoeker (of diens vertegenwoordiger): Karina Scholtens

Handtekening:

Datum: __ / __ / __

Bijlage 3. Vragenlijst Interview

De onderstreepte vragen zijn alleen gesteld aan de personen, wiens vraagstuk is behandeld in de opstelling.

1. Hoe is het je na de bijeenkomst vergaan? Is de bijeenkomst nog bij je gebleven in je gevoel of in gedachten?
2. Wat zag je, wat bracht het?
3. Is er iets veranderd in jouw werkpraktijk?
4. Heb je inzichten opgedaan rationeel of gevoelsmatig? Wat brengt dit verschil?
5. Wat brengt het om de ervaringen van de representanten te zien en horen, hun fysieke aanwezigheid te ervaren en hun feedback te ontvangen?
6. Had je inzichten m.b.t. wat jij vanuit jouw functie belangrijk vindt en hoe je jouw rol in wilt vullen of vanuit de waarden van de organisatie?
7. Hoe was het om de opstelling in de gymzaal te doen en dat daardoor de schoenen uit moesten?
8. Hoe was het dat vragen afgekapt werden om gevoel van opstelling vast te houden?
9. Werkt de opstelling vertragend t.o.v. andere reflectiemethoden? Wat brengt dit?
10. Hoe was het om de vloertegels neer te leggen? Wat ging er door je heen bij het kiezen, had het nog iets met het uiterlijk van het matje te maken? (hulpverlener kamertraining: Ik zag je op de plek gaan staan en met de vloertegel heen en weer bewegen -in je hand en met voet- tijdens het leggen; wat ging er door je heen?)
11. Welke observaties herkende je (hulpverlening kamertraining: klem tussen moeder en geschiedenis/hulpverleners, behoefte aan drukverlaging in Curaçao, familiegeschiedenis voelt als onoverkomelijke muur, luchtigere plek en meer in verbinding vanaf 2de plek, waar cliënt meer de regie heeft) (gezinshuisouders: rugdekking geven, belang van er zijn, mannelijkheid)
12. Hoe was het om zelf de gemaakte beweging van de representant te maken? Wat brengt het om tegen de representant te spreken, deze aan te kijken en diens aanwezigheid te voelen (eerste opstelling langs lopen en 2de opstelling meekijken)?
13. Hoe was het om versterkende zinnen te herhalen? (hulpverlener kamertraining: verschil tussen jou en mij, vertrouwen in cliënt uitspreken, ook als eigen functie stopt)? Wat voegde dit toe?
14. Wat vond je prettig aan deze manier van werken, wat minder?
 - Meditatie
 - Introductie
 - Vraag verhelderen
 - Representanten kiezen
 - Reflecteren door middel van ervaring delen en posities uitproberen
 - Versterkende zinnen herhalen
15. Welke aanpassingen zou je willen zien?
16. Zou je deze methode in je werkpraktijk willen blijven gebruiken, waarom?

Bijlage 4. Voorbeeld tabel voor data-analyse

Groepsinterview 14-06-24

Gezinshuismoeder, jeugdzorgwerker, gedragswetenschapper, omgangsbegeleider en onderzoeker zitten aan een grote ronde tafel in de keuken van het gezinshuis. Gezinshuismoeder heeft koffie en thee ingeschonken voor haar gasten en er worden complimenten over het interieur gemaakt.

GHM = gezinshuismoeder

JW = jeugdzorgwerker

GW = gedragswetenschapper

OB = omgangsbegeleider

O = onderzoeker

wie	tekst	Non-verbaal	code
O	Hoe is het jullie vergaan na de bijeenkomst. Is er nog een gedachte of gevoel blijven hangen of was het vrij snel weg?	GHM zit met ellebogen op tafel en haar hoofd in haar handen.	
GW	Eerst jij	Naar GHM	
GHM	Ja, we hadden daarna een vrij weekend. Dus we hebben het er nog wel veel over gehad en we vonden het zo bijzonder om te ervaren. Hoe dingen gewoon klopten, al kenden mensen ons niet of de situatie of wat dan ook. Dat dingen gewoon klopten. Voor mij gaf het gewoon heel veel geruststelling, dat ik er gewoon moet zijn.		Bijzonder dat het klopt herkenbaar Geruststelling dat ik er moet zijn
O	Ja	Anderen knikken	
JW	mag	GW glimlacht	
GHM	Ja, ook. Maar dat ik gewoon niets hoeft te doen. Want ik heb zoiets van; wat kan ik doen? Kijk wij zijn vrij voorzichtig over de familie. Zodat we ons niet negatief tegen hem uitlaten over de familie. En als hij vertelt, want die ruimte heeft hij. Dan proberen we neutraal	GHM lacht en knikt Gaat achterover zitten en opent armen	Van doen naar zijn

	<p>te reageren. Je weet gewoon niet waar je goed aan doet: Ga je met dingen mee, ga je niet met dingen mee? Om nu te horen:”Je moet er gewoon zijn.” Dat was wel heel fijn. En dat helpt ook wel in de benadering. Eerst dacht ik van “Ik moet proberen om zijn gevoel een beetje naar beneden te brengen en</p>	<p>Klapt handen in elkaar</p> <p>Gebaart handen naar beneden en pakt dan iets denkbeeldigs vast in iedere hand.</p>	<p>Helpt in de benadering dat er zijn voldoende is</p>
GW	Je moet iets oplossen		Oplossen niet nodig
GHM	Ja, dat. En nu is er iets van “Ik moet er hier gewoon voor zijn; Ik ben er voor je. Als je me nodig hebt. Hier ben ik. En verder: ja, laat hem maar lekker ruzie zoeken. Prima	Opent handen	Ik ben er voor je